

PILIE TINĖS
VISUOMENĖS
INSTITUTAS

PILIE TINĖS GALIOS INDEKSAS

2009 metai

Civic Empowerment Index

2009

MINDAUGAS DEGUTIS

AINĖ RAMONAITĖ

RŪTA ŽILIUKAITĖ

VILNIUS
2010

Tyrimą remia:

ILGALAIKĖ PILIETINIO IR TAUTINIO UGDYMO PROGRAMA

Lietuvos gyventojų ir mokytojų reprezentatyvias apklausas atliko:

TURINYS

Pratarmė	5
I. Lietuvos visuomenės pilietinė galia	12
1. Domėjimasis viešaisiais reikalais	12
2. Pilietinis aktyvumas	17
3. Dalyvavimo pilietinėse veiklose potencialas	23
4. Pilietinės įtakos suvokimas	27
5. Rizikų, susijusių su pilietinėmis veiklomis, vertinimas	32
6. Pilietinės galios indeksas	37
II. Lietuvos mokytojų pilietinės galios indeksas	40
1. Domėjimasis viešaisiais reikalais	40
2. Pilietinis aktyvumas	43
3. Dalyvavimo pilietinėse veiklose potencialas	46
4. Pilietinės įtakos suvokimas	48
5. Rizikų, susijusių su pilietinėmis veiklomis, vertinimas	50
6. Pilietinės galios indeksas	53
Išvados	54
Summary: Civil Empowerment Index 2009	61
1 priedas. Apklausos „Pilietinės galios indeksas“ klausimynas	66
2 priedas. Kas yra pilietinės galios indeksas ir kaip jis paskaičiuojamas?	70
3 priedas. Informacija apie apklausas	75

PRATARMĖ

Ši knygelė pristato 2009 metų Lietuvos pilietinės galios indekso tyrimo rezultatus. Pilietinės galios indekso tyrimo paskirtis – nustatyti, kokie yra ir kaip kinta lietuvių domėjimasis viešaisiais reikalais, pilietinis dalyvavimas bei pilietinio dalyvavimo potencialas, gyventojų požiūris į turimas pilietines galias bei socialinės aplinkos palankumo pilietinei veiklai vertinimas. Pilietinės galios indekso tyrimas yra kasmet kartojamas, taikant tą pačią tyrimo metodiką. Tyrimo klausimynas ir išsamus tyrimo metodikos aprašymas pateikiami šio leidinio 1 ir 2 prieduose. Kasmet atliekamas tyrimas leidžia atskleisti Lietuvos pilietinės visuomenės pokyčius, atkreipti dėmesį į pilietinės visuomenės raidos problemas, numatyti jos plėtros galimybes.

Pirmą kartą Lietuvos pilietinės galios indekso tyrimą Pilietinės visuomenės institutas atliko 2007 metais. Po metų, šiek tiek atnaujinus ir patobulinus tyrimo metodiką, šis tyrimas buvo pakartotas. 2008 metų tyrimas buvo ypatingas dar ir tuo, kad be Lietuvos visuomenės pilietinės galios, Švietimo ir mokslo ministerijai pasiūlius, buvo atskirai tirta ir Lietuvos mokytojų pilietinė galia. 2009 metais Lietuvos visuomenės pilietinė galia buvo tirta jau trečią kartą, o šalies mokytojų galia – antrą kartą. 2009 metų tyrimą rėmė Švietimo ir mokslo ministerijos Ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa, sudariusi sąlygas šio tyrimo tęstinumui. Reprezentatyvias Lietuvos gyventojų ir šalies mokytojų apklausas 2009 metais atliko Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“. Informacija apie apklausas yra pateikta trečiame šio leidinio priede.

KAIP KITO LIETUVOS GYVENTOJŲ PILIETINĖ GALIA 2009 METAIS?

Atsakant į šį klausimą glaustai, galima būtų pasakyti, kad 2009 metais Lietuvos visuomenės pilietinė galia buvo stipresnė nei 2007 ir 2008 metais: daugiau Lietuvos gyventojų dalyvavo bendruomeninėse veiklose ir protesto akcijose, sumažėjo gyventojų, kuriems būdinga nuostata laikytis nuošalyje, kai iškyla vietinės reikšmės problema ar visai šaliai rimta ekonominė ar politinė problema, visuome-

nė pradėjo įžvelgti šiek tiek mažiau grėsmių, kurios gali iškilti mūsų šalyje žmogui, kuris inicijuoja pilietines veiklas ar jose aktyviai dalyvauja. Šiuos pokyčius verta aptarti šiek tiek išsamiau, siejant juos su praėjusių metų socialiniu ir politiniu kontekstu.

2009 metai Lietuvai buvo ypatingi įvairiomis prasmėmis. Šalis šventė pirmojo Lietuvos vardo paminėjimo istoriniuose šaltiniuose tūkstantmetį. Praeiti metai buvo taip pat ir penktieji narystės Europos Sąjungoje metai. Tačiau, matyt, visuomenės nuotaikas gerokai stipriau veikė tais metais šalį apėmusi ekonominė krizė. Visuomenė po Seimo rinkimų 2008 metų spalį patyrė didelį sukrėtimą, staiga paaiškėjus, kad šalies ekonomikos būklė yra kritinė, o daugumos gyventojų laukia sunkūs laikai: mažėsiantys atlyginimai, pensijos, didėsianti nedarbo grėsmė. Šalies valdžia tiek 2008 metų pabaigoje, tiek 2009 metais priėmė ne vieną sunkų ir nepopuliarų sprendimą didindama mokesčius bei mažindama išmokas iš biudžeto. Didėjusius mokesčius bei mažintus biudžetinių įstaigų darbuotojų atlyginimus, pensijas ir socialines išmokas visuomenė, kaip ir galima buvo tikėtis, sutiko neabejingai: kilo protesto akcijos, kurios savo kulminaciją pasiekė 2009 metų sausio mėnesį prie Seimo įvykusiomis riaušėmis. Įvairaus dydžio mitingai ir demonstracijos, vykusios visus metus, sukviėtė įvairias visuomenės grupes: smulkiuosius verslininkus, profsąjungų narius, pensininkus, jaunus tėvus ir kitus žmones, kurių interesus vienaip ar kitaip palietė krizės laikotarpiu priimti valdžios sprendimai. Tokias visuomenės nuotaikas ir elgsenas atspindi ir 2009 metų pilietinės galios tyrimo rezultatai. Dalyvaujančių protesto akcijose tais metais palyginti su 2008 metais padaugėjo nuo 3 iki 8 procento.

Tačiau pilietinis aktyvumas nesireiškė vien protesto akcijomis. Dera paminėti ir daugelį kitų reikšmingų pastarųjų metų įvykių, taip pat turėjusių įtakos pilietinės galios raiškiai. Kai kurie jų parodė, kad visuomenės pilietiniam aktyvumui pasireikšti pakanka geros iniciatyvos ir sėkmingo organizavimo. Aplinkos tvarkymo akcijoje „Darom 2009“, anot jos organizatorių, dalyvavo per 50 tūkstančių žmonių¹. Šie skaičiai labai aiškiai atspindi ir 2009 metų pilietinės galios tyrimo rezultatuose: dalyvaujančiųjų talkose per metus padaugėjo net 17 procentų. Ne mažiau sėkmingos buvo ir daugiausiai privačių televizijų iniciatyva organizuotos labdaros akcijos. Net ir ekonominė krizė bei sparčiai plintantis nedarbas nesutrūkdė Lietuvos gyventojams aktyviai aukoti lėšas labdarai. Nors, kita vertus, taip

¹ <http://www.mesdarom.lt/>

pat svarbu pastebėti, kad 2009 metais labdaros akcijose dalyvavo šiek tiek mažiau gyventojų nei 2008 metais. Šie pavyzdžiai rodo, kad visuomenei reikia tik bendro intereso, jungiančių vertybių, bendros iniciatyvos bei organizavimo, kad jos pilietinis aktyvumas pasireikštų.

2009 metais vykę Prezidento rinkimai taip pat buvo svarbūs pilietinės visuomenės požiūriu. Nė vienas ankstesnis Prezidentas nebuvo išrinktas tokia didele balsų persvara. Su naująja Prezidente visuomenė akivaizdžiai sieja viltis, kad aktyvi jos veikla atkurs pasitikėjimą valstybės institucijomis bei teisingumą. Pakilęs pilietinis aktyvumas, pozityvesnė bendra nuotaika paveikė ir gyventojų nuostatas dėl pilietinio aktyvumo. Gerokai mažesnė piliečių dalis nei ankstesniais metais mano, kad dalyvaujantys pilietinėje veikloje gali būti palaikyti keistuoliais ar siekiančiais savanaudiškų tikslų. Šie pokyčiai leidžia tikėtis, kad palaipsniui dalyvavimas įvairiose pilietinėse veiklose, tiek bendruomeninėse, tiek konvencinėje politinėje veikloje, tiek protesto politikoje, taps „įprasta“ visuomenei veikla.

Be abejo, tolesnės visuomenės nuostatos priklausys ir nuo to, kaip bus sprendžiami visuomenei skaudūs klausimai bei narpliojamos skandalingos politinės ar verslo srities istorijos. 2009 metais buvo likviduota daug kontroversijų sukėlusio LEO LT bendrovė. Toks sprendimas gali būti traktuojamas kaip pilietinės visuomenės pergalė prieš neskaidrius valdžios veiksmus. Tyrimas dėl galimo CŽV kalėjimo buvimo Lietuvoje, pasibaigęs ne vieno pareigūno atsistatydinimu, taip pat turėtų prisidėti prie visuomenės įsitikinimo, kad gyvename teisinėje valstybėje, o valdžios institucijų atstovai nėra visagaliai ir nebaudžiami žmonės. Tikėtina, kad ne mažiau įtakos galėtų padaryti ir 2009 metais kilusio pedofilijos skandalo skaidrus ir atviras tyrimas. Įsitikinimas, kad visi visuomenės nariai yra lygūs prieš įstatymą, gali būti svarbus veiksnys, padedantis žmonėms pajusti savo pilietines galias. Tikėjimas savo galia, neabejotina, suteikia stiprią motyvaciją dalyvauti pilietinėje veikloje.

LIETUVOS MOKYTOJŲ PILIETINĖ GALIA

2008 metais atliktas Lietuvos mokytojų pilietinės galios indekso tyrimas atskleidė svarbų mokytojų kaip bendruomenių lyderių vaidmenį visuomenėje. Lietuvos mokytojų pilietinės galios indeksas 2009 metais išliko nepakitęs, tačiau įvyko tam tikrų pokyčių atskirose mokytojų pilietinės galios dimensijose.

2009 metais, kaip ir 2008 metais, pilietinėse veiklose dalyvaujančių mokytojų dalis buvo daug didesnė nei pilietiškai aktyvių žmonių dalis visoje visuomenėje. Per praėjusius metus bent vienoje pilietinėje veikloje dalyvavo 97 procentai mokytojų. Visose tirtose pilietinėse veiklose dalyvavusių mokytojų dalis yra apie 2 kartus didesnė nei šiose veiklose dalyvavusių gyventojų dalis visoje visuomenėje. Tačiau kaip ir Lietuvos gyventojų pilietinei veiklai, taip ir mokytojų dalyvavimui pilietinėse veiklose įtakos turėjo tų metų socialinis ir politinis kontekstas. 2008 metais ypač daug mokytojų dalyvavo protesto akcijose, susijusiose su neišspręstomis mokytojų atlyginimų problemomis, kaimo mokyklų struktūrine pertvarka. Pagal 2008 metų pilietinės galios indekso tyrimo duomenis, tais metais net trečdalis (28 proc.) šalies pedagogų dalyvavo protesto akcijose. 2008 metais pasiekti mokytojų ir valdžios susitarimai bent iš dalies gali paaiškinti mažesnę mokytojų aktyvumą protesto politikoje 2009 metais, nepaisant aplinkybės, kad būtent pastarieji metai daugumai šalies gyventojų buvo itin sunkūs dėl ekonominės krizės sukeltų neigiamų padarinių jų asmeninei gerovei. 2009 metų pilietinės galios tyrimo apklausoje du kartus mažesnė dalis mokytojų (14,5 proc.) nurodė dalyvavę streikuose nei 2008 metais.

Taip pat svarbu nurodyti, kad, skirtingai nei Lietuvos gyventojai, mokytojai labiau tiki savo pačių, eilinių piliečių ir visuomeninių organizacijų galia paveikti visai visuomenei ar atskiroms jos grupės svarbius sprendimus. Lietuvos mokytojai turi daugiau pilietinės veiklos potencialo nei vidutiniškai jo yra visuomenėje. Tačiau jau antri metai pilietinės galios tyrimo duomenys rodo tą pačią tendenciją: mokytojų pilietinis potencialas yra stipresnis vietinių bendruomenių, o ne nacionaliniame lygmenyje.

Kita vertus, nors mokytojai ir išsiskiria iš visuomenės daug didesniu pilietiniu aktyvumu bei potencialu, jie labiau nei visa Lietuvos visuomenė įžvelgia grėsmes asmeniškai patirti vieną ar kitą žalą dėl dalyvavimo pilietinėse veiklose. Savo ruožtu šie duomenys rodo, kad socialinė aplinka pilietinei veiklai mūsų visuomenėje nėra pakankamai palanki.

LIETUVA KITŲ EUROPOS SĄJUNGOS ŠALIŲ KONTEKSTE

Analizuodami ir vertindami Pilietinės galios tyrimo duomenis pagrįstai klausiamo, kaip Lietuva atrodo palyginus su kitomis šalimis. Ar Lietuvos visuomenė tikrai yra pilietiškai pasyvesnė nei senas demokratines tradicijas turinčios visuomenės? Nors analogiškas tyrimas, kuriame būtų analizuojamos visuomenės pilietinės galios, neatliekamas nė vienoje kitoje šalyje, yra rodiklių, kurie leidžia palyginti Lietuvą su kitomis ES narėmis. Visose Europos Sąjungos šalyse atliekama Eurobarometro tyrime prieš keletą metų buvo įtraukti ir klausimai apie piliečių dalyvavimą įvairiose visuomeninėse organizacijose bei pilietinėje veikloje. Taigi šie duomenys suteikia tam tikrą galimybę palyginti Lietuvą su kitomis šalimis ir spręsti, koks yra mūsų visuomenės pilietiškumo lygis kitų valstybių kontekste.

1 lentelėje pateikiami duomenys rodo, koks procentas įvairių Europos Sąjungos valstybių gyventojų yra visuomeninių organizacijų nariai, taip pat, koks procentas jų yra dalyvavę nors vienoje pilietinėje veikloje per paskutiniuosius 12 mėnesių. Akivaizdu, kad Lietuvos visuomenė yra tiek viena mažiausiai organizuotų, tiek viena mažiausiai aktyvių visoje Europos Sąjungoje. Pilietinio organizuotumo ir aktyvumo lygis yra žemesnis visose naujosiose, o kartu ir mažiau turtingose ES narėse. Lietuvos ir kitų Rytų Europos šalių skirtumas ypač akivaizdus palyginus su Skandinavijos šalimis, kuriose visuomenės organizuotumo ir aktyvumo lygis yra labai aukštas.

1 lentelė. Europos Sąjungos šalių gyventojų pilietinis aktyvumas

	Yra nors vienos visuomeninės organizacijos narys*	Dalyvavo nors vienoje veikloje per paskutinius 12 mėnesių**	Narysčių organizacijose vidurkis	Dalyvautų veiklų vidurkis
Švedija	93	65	3.22	2.21
Danija	90	54	2.78	2.08
Nyderlandai	84	41	2.87	1.83
Suomija	75	42	2.06	1.85
Liuksemburgas	75	41	2.57	2.07
Vakarų Vokietija	59	36	1.84	2.01
Austrija	59	31	1.86	1.67

	Yra nors vienos visuomeninės organizacijos narys*	Dalyvavo nors vienoje veikloje per paskutinius 12 mėnesių**	Narysčių organizacijose vidurkis	Dalyvautų veiklų vidurkis
Airija	58	44	1.77	1.68
Belgija	57	38	1.97	1.68
Slovėnija	57	20	1.67	1.53
Jungtinė Karalystė	56	44	1.86	1.84
Prancūzija	54	48	1.65	2.11
Rytų Vokietija	46	32	1.47	1.59
Slovakija	39	33	1.46	1.47
Malta	39	22	1.69	1.54
Kipras	37	21	1.62	2.03
Estija	36	17	1.54	1.47
Italija	33	26	1.49	1.53
Čekija	33	23	1.36	1.39
Latvija	27	12	1.36	1.47
Ispanija	27	27	1.58	2.20
Graikija	25	23	1.44	1.85
Lenkija	25	17	1.40	1.54
Portugalija	22	8	1.52	1.60
Lietuva	21	9	1.25	1.33
Vengrija	19	9	1.29	1.49
Rumunija	18	12	1.28	1.61
Bulgarija	16	8	1.23	1.51

Šaltinis: Eurobarometro tyrimas, 2004 m. gruodžio² d.

* Respondentams buvo pateiktas 14 organizacijų sąrašas. Iš jo buvo galima išsirinkti visas, kurių nariu žmogus yra. Tikslią klausimų formuluotę galima rasti tyrimo ataskaitoje.

** Respondentams buvo pateiktas 10 veiklų sąrašas. Į šią analizę neįtraukti dalyvaujančiųjų parlamento rinkimuose skaičius, nes jie 2004 m. vyko ne visose ES šalyse.

² Visą tyrimo ataskaitą galima rasti šiame puslapyje: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_223_en.pdf

Dispersijos analizė³ rodo, kad Lietuvos gyventojų narystės organizacijose ir dalyvavimo veikloje vidurkiai reikšmingai skiriasi nuo daugumos Vakarų Europos valstybių gyventojų vidurkių, tačiau skirtumai su Vidurio ir Rytų Europos valstybėmis (išskyrus Slovėniją) nėra reikšmingi. Tas pats pasakytina ir apie dalyvaujančių pilietinėje veikloje bei esančių organizacijų nariais procentus: lietuviai statistiškai reikšmingai rečiau dalyvauja visuomeninėje veikloje ir yra organizacijų nariai nei Vakarų Europos valstybių gyventojai⁴. Taigi, kaip rodo ir mūsų Pilietinės galios indekso tyrimo rezultatai, ir Eurobarometro tyrimo teikiami palyginimai su ES valstybėmis, Lietuva dar nėra išplėtojusi brandžios pilietinės visuomenės. Tiesa, daugelyje kaimyninių šalių situacija yra labai panaši. O tai, matyt, lemia tiek bendra totalitarinės politinės sistemos patirtis, demokratinio veikimo tradicijų trūkumas, tiek ekonominis atsilikimas bei orientacija, visų pirma, į materialinių poreikių užtikrinimą.

KOKIĄ INFORMACIJĄ RASITE ŠIAME LEIDINYJE?

Knygelę sudaro dvi dalys. Pirmoje dalyje pristatomi Lietuvos visuomenės pilietinės galios tyrimo duomenys. Šią dalį sudaro keli skyriai, atitinkantys pilietinio aktyvumo ir nuostatų dimensijas, pagal kurias konstruojamas pilietinės galios indeksas: tai – domėjimasis viešaisiais reikalais, pilietinis aktyvumas, dalyvavimo pilietinėje veikloje potencialas, pilietinės įtakos suvokimas, rizikų, susijusių su pilietinėmis veiklomis, vertinimas. Kiekviename skyriuje yra pristatomi ne tik bendri duomenys, aprašantys gyventojų aktyvumą ar nuostatas, bet taip pat analizuojama, kokią įtaką žmonių nuostatoms ir elgesiui tiriamais aspektais turi jų socialinės demografinės charakteristikos. Be to, kiekviename skyriuje mėginama atskleisti, kaip pakito gyventojų pilietinės veiklos ir nuostatos per pastaruosius metus. Paskutiniame pirmos dalies skyriuje yra pateikiami 2009 metų Lietuvos visuomenės pilietinės galios indekso rezultatai.

Antroje knygelės dalyje pristatomi Lietuvos mokytojų pilietinės galios tyrimo rezultatai. Duomenų pateikimo forma ir struktūra yra tokia pati kaip ir pristatant visos Lietuvos visuomenės pilietinės galios tyrimo rezultatus.

Visi 2009 metų tyrimo duomenys taip pat skelbiami Pilietinės visuomenės instituto tinklalapyje <http://www.civitas.lt>.

³ ANOVA, taikant TukeyB kriterijų.

⁴ Chi Square analizė.

I. LIETUVOS VISUOMENĖS PILIETINĖ GALIA

1. DOMĖJIMASIS VIEŠAISIAIS REIKALAIS

Lietuvos gyventojų domėjimasis viešaisiais reikalais buvo tiriamas, apklausoje respondentams pateikiant klausimą: „Ar Jums svarbu kasdien sužinoti šias naujienas? Tai Jums yra labai svarbu, svarbu, nesvarbu ar visiškai nesvarbu? 1) sporto naujienas; 2) įžymių žmonių gyvenimo naujienas; 3) kultūrinio gyvenimo naujienas; 4) politinio gyvenimo naujienas; 5) verslo, ekonomikos naujienas; 6) kriminalines, nelaimingų įvykių naujienas; 7) naujienas apie Jūsų gyvenamosios vietovės reikalus, bendruomenės problemas“.

Apklausoje rezultatai rodo (žr. 1 pav.), kad tik labai mažai Lietuvos gyventojų daliai yra labai svarbu kasdien sužinoti politinio gyvenimo bei verslo ir ekonomikos naujienas: tik 1 iš 10 respondentų nurodė, kad šių naujienų kasdienis sekimas jam yra labai svarbus. Tačiau ketvirtadalis visuomenės (24 proc.) labai domisi naujienomis apie gyvenamosios vietovės reikalus, bendruomenės problemas. Būtent ši naujienų grupė yra svarbiausia žmonėms.

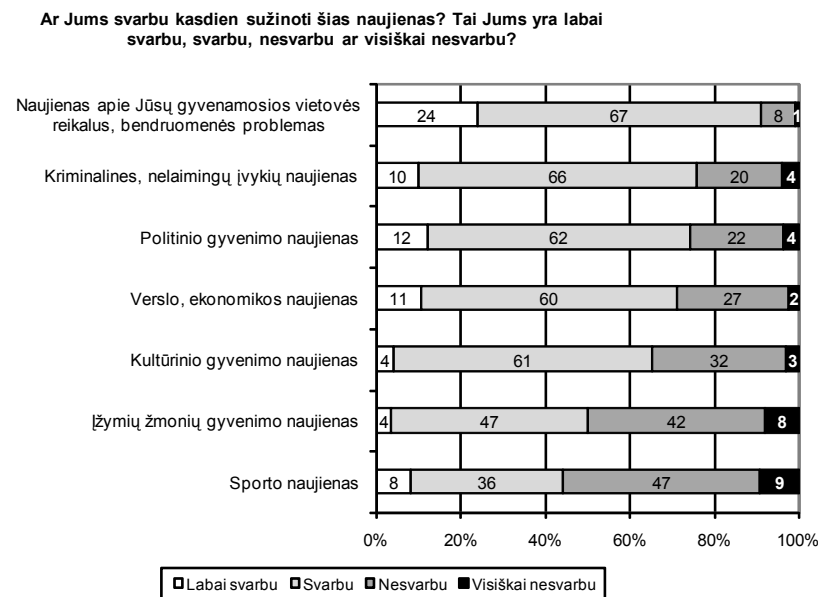
Kita vertus, tai, kad nėra daug žmonių, kuriems yra „labai svarbu“ sužinoti įvairias krašto naujienas, dar nereiškia, kad tirtos naujienų grupės Lietuvos gyventojų nedomina. Daugumai respondentų buvo būdinga nuosaikesnė nuostata atsakant į šį klausimą. Taigi, sudėję tuos, kuriems „labai svarbu“ kasdien sužinoti tam tikras naujienas, ir tuos, kuriems „svarbu“, galime pastebėti, kad Lietuvos visuomenėje 9 iš 10 gyventojų domisi savo gyvenamosios vietovės reikalais, bendruomenės problemomis. Antroji vieta pagal bendrą gyventojų domėjimąsi tenka kriminalinėms ir nelaimingų įvykių naujienoms – jas stengiasi sužinoti 8 iš 10 gyventojų; 7 iš 10 gyventojų svarbu sužinoti politines ir ekonomines šalies naujienas, 6 iš 10 – kultūros naujienas, 5 iš 10 – įžymių žmonių gyvenimo ir 4 iš 10 – sporto naujienas.

Analizuojant socialinių demografinių charakteristikų įtaką žmonių domėjimuisi tam tikromis naujienų grupėmis, pastebėta keletas dėsningumų. Pirma, tarp domėjimosi politinėmis naujienomis ir amžiaus yra tiesinis ryšys, t.y. kuo vyresni gyventojai, tuo didesnę jų dalis seka šias naujienas: 15–19 metų respondentų grupėje tik 42 proc. nurodė, kad jiems labai svarbu ar svarbu kasdien sužinoti

politines naujienas, 20–29 metų respondentų grupėje tokių buvo 65 proc., 30–59 metų – 78 proc., 60 metų ir vyresnių – 82 proc. Domėjimuisi šia naujienų grupe įtakos taip pat turi išsimokslinimas: labiau jomis domisi žmonės, turintys aukštąjį (84 proc.) ir aukštesnįjį išsimokslinimą (77 proc.), rečiau – mažiau išsimokslinę gyventojai. Panašius išsimokslinimo įtakos dėsningumus galima išvelgti ir analizuojant domėjimąsi verslo bei ekonomikos naujienomis, tik šio rodiklio atveju didesnę įtaką turi ne amžius, o ekonominis gyventojų užimtumas: mažiausiai svarbi šių naujienų grupė yra moksleiviams, studentams (51 proc.) ir pensininkams (64 proc.), labiausiai svarbi verslininkams (85 proc.) ir samdomiems darbuotojams (82 proc.).

Antra, domėjimasis gyvenamosios vietovės reikalais nepriklauso nei nuo amžiaus, nei nuo išsimokslinimo, nei nuo lyties ar pajamų. Tačiau pagal šį rodiklį matomi ryškūs skirtumai tarp kaimo ir miesto: kaimo vietovėse beveik du kartus didesnis dalis respondentų (34 proc.) nurodė, kad jiems „labai svarbu“ sužinoti šias naujienas, palyginus su miesto ir didmiesčio gyventojais (atitinkamai 18 ir 19 proc.).

1 pav. Lietuvos gyventojų domėjimasis viešaisiais reikalais

Trečia, domėjimasis kultūros naujienomis labiausiai priklauso nuo išsimokslinimo: šias naujienas svarbu sužinoti 83 proc. žmonių, turinčių aukštąjį išsimokslinimą, 66 proc. – turinčių aukštesnįjį, 59 proc. – vidurinį, 54 proc. – pagrindinį, ir tik 50 proc. – turinčių pradinį išsimokslinimą. Domėjimuisi šios srities naujienomis įtakos taip pat turi lytis (joms domisi 73 proc. moterų ir tik 53 proc. vyrų), gyvenamoji vieta (jas svarbu sužinoti 70 proc. didmiesčių gyventojų, 56 proc. kaimo gyventojų). Analizuojant domėjimąsi kultūros naujienomis pagal pajamas, iš kitų grupių išsiskiria didesnes pajamas turintys gyventojai (801 Lt ir daugiau vienam namų ūkio nariui): 75 proc. šios kategorijos respondentų teigė, kad jiems svarbu sužinoti kultūros naujienas palyginus su 57–59 proc. gyventojų, priklausančių žemesnėms pajamų grupėms.

Ketvirta, sporto naujienos labiau rūpi vyrams (62 proc.) nei moterims (28 proc.), taip pat jaunesniems nei 60 metų gyventojams, kurių apie pusę domisi sporto naujienomis, tarp pensijinio amžiaus žmonių tokie tesudaro 36 proc.

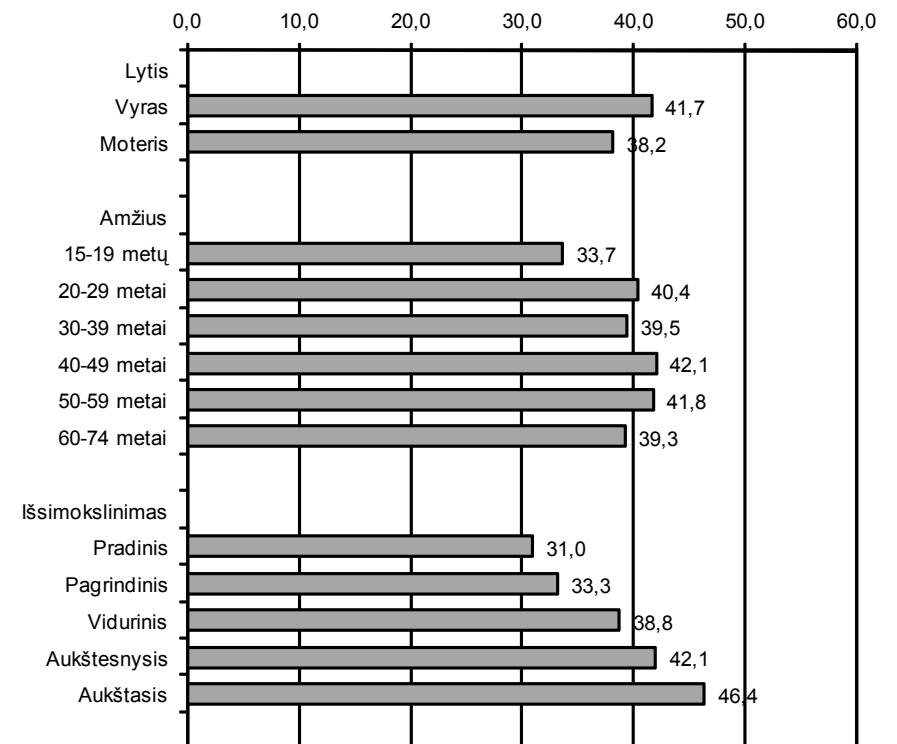
Penkta, įžymių žmonių gyvenimas, priešingai nei sportas, sulaukia daugiau moterų dėmesio (57 proc.) nei vyrų (40 proc.), labiau vyresnių nei 50 metų gyventojų (52 proc.) nei jaunesnių, tarp kurių besidominčių šiomis naujienomis yra vidutiniškai dešimčia procentų mažiau.

Šešta, visuomenėje santykinai populiarios kriminalinės naujienos dažniau domina vyrus (81 proc.) nei moteris (71 proc.), pagrindinį ar vidurinį išsimokslinimą turinčius žmones (78 proc.) nei žmones su aukštuoju išsilavinimu (59 proc.), labiau kaimo gyventojus (80 proc.) nei didmiesčių (71 proc.).

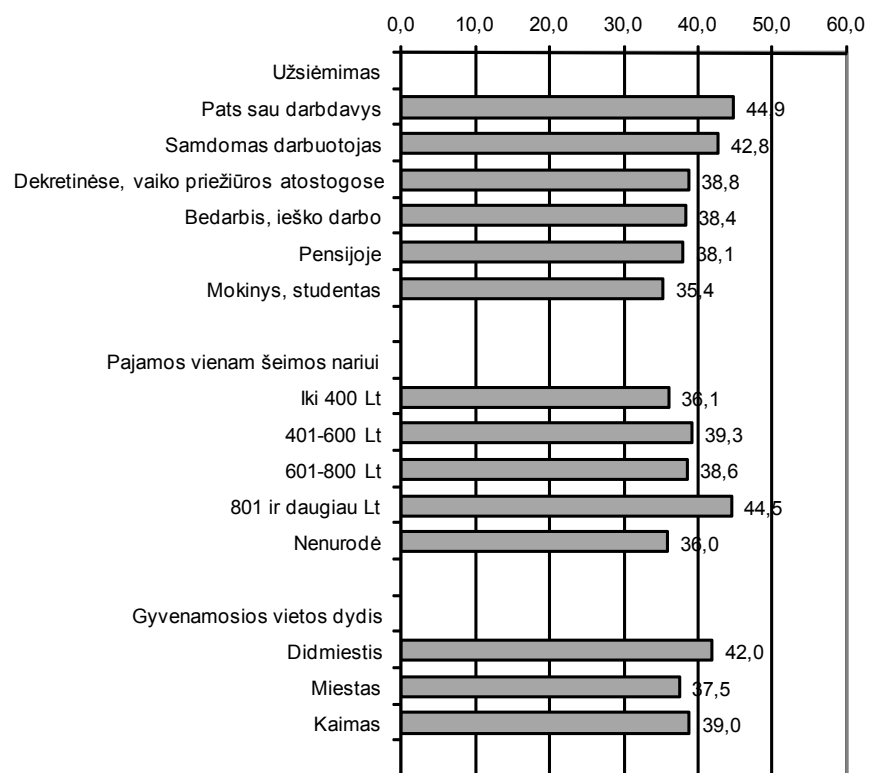
Penki domėjimosi įvairių viešojo gyvenimo sričių naujienomis rodikliai – politinės, verslo ir ekonomikos, kultūros, sporto naujienos ir naujienos apie gyvenamosios vietovės reikalus – buvo sujungti į domėjimosi viešais reikalais indeksą, įgyjantį reikšmes nuo 0 iki 100. Lietuvos gyventojų domėjimosi viešais reikalais indekso vidurkis yra 39,8. Ši indekso reikšmė rodo, kad Lietuvos gyventojai neteikia daug reikšmės domėjimuisi viešaisiais reikalais.

Šio indekso duomenų analizė pagal socialines demografines gyventojų charakteristikas rodo, kad viešojo gyvenimo naujienomis Lietuvos visuomenėje labiau domisi gyventojai, turintys aukštąjį ar aukštesnįjį išsimokslinimą, dirbantys, gyvenantys didmiesčiuose, turintys didesnes pajamas, o mažiausiai viešosios naujienos rūpi jauniems Lietuvos žmonėms (15–19 metų), atitinkamai moksleiviams ir studentams, žmonėms, gaunantiems mažas pajamas (žr. 2 ir 3 pav.).

2 pav. Domėjimosi viešojo gyvenimo naujienomis indekso vidurkiai pagal lytį, amžių ir išsimokslinimą

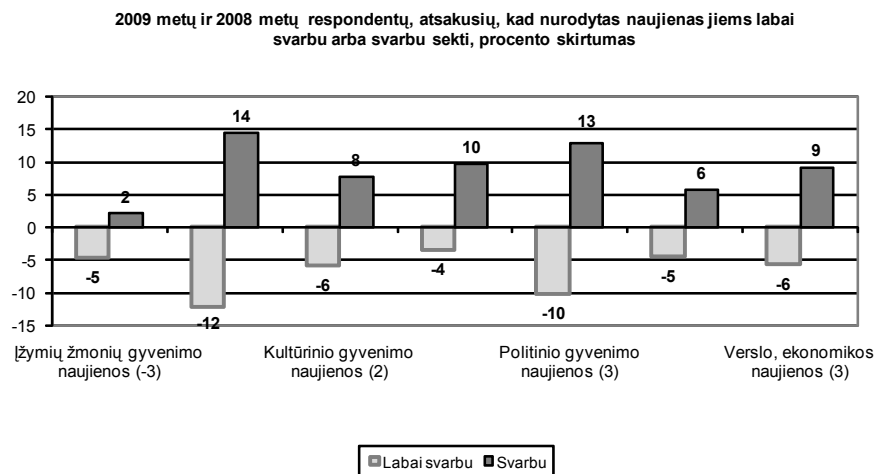
3 pav. Domėjimosi viešojo gyvenimo naujienomis indekso vidurkiai pagal gyvenamąją vietą, užsiėmimą ir pajamas

Lyginant 2008 metų Lietuvos visuomenės pilietinės galios tyrimo duomenis su 2009 metų duomenimis, galima pastebėti, kad gyventojų dėmesys viešojo gyvenimo naujienoms yra šiek tiek sumažėjęs: domėjimosi šiomis naujienomis indekso vidurkio reikšmė 2008 metais buvo 42,1, 2009 metais, kaip jau minėta, 39,8. Labiausiai pakito ne besidominčių ir nesidominčių santykis, bet domėjimosi ir dėmesio krašto naujienoms intensyvumas (žr. 4 pav.): pagal visus tyrimo taikytus rodiklius statistiškai reikšmingai sumažėjo žmonių, kuriems yra „labai svarbu“ sužinoti įvairias Lietuvos ar bendruomenės problemas; kita vertus, 2009 metų tyrime didesnė dalis respondentų nei ankstesniais metais nurodė, kad jiems

yra „svarbu“ sužinoti juos dominančias naujienas. Kaip matyti, sudėjus tuos, kuriems yra „labai svarbu“ kasdien sužinoti naujienas, su tais, kuriems „svarbu“, skirtumas tarp 2008 ir 2009 metų yra labai mažas (žr. skaičius 4 pav. pateiktus prie naujienų grupės pavadinimo).

4 pav. Domėjimosi viešojo gyvenimo naujienomis 2009 m. ir 2008 m. skirtumas

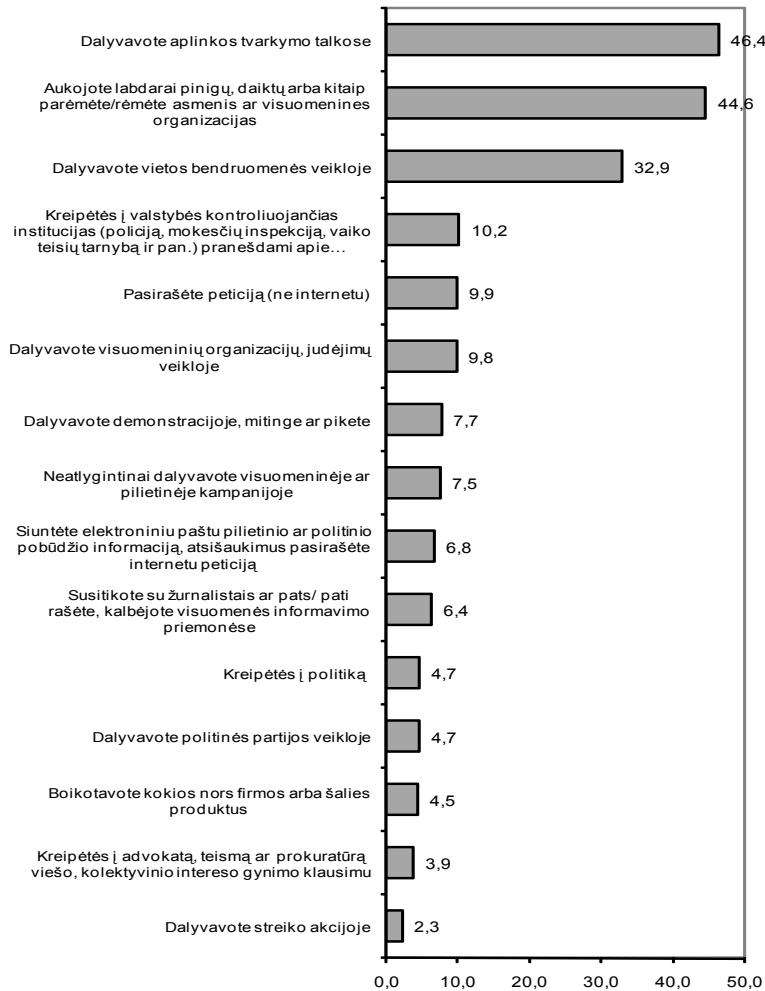
2. PILIETINIS AKTYVUMAS

Tirdami Lietuvos gyventojų esamą pilietinį aktyvumą apklausoje respondentų klausėme: „Egzistuoja įvairių būdų pagerinti padėtį visuomenėje. Ar per paskutinius metus esate daręs(-usi) ką nors iš čia išvardintų veiksmų?“ Iš viso buvo teirautasi apie penkiolika pilietinių veiklų, apimančių tiek institucionalizuotas, tiek neinstitucionalizuotas veiklas, tiek protesto politiką, tiek bendruomeninę veiklą, tiek tradicines pilietinio aktyvumo formas, tiek ir naujomis informacinėmis technologijomis paremtas veiklas.

Kaip rodo duomenys, pateikiami 5 paveiksle, 2009 metais gausiausiai Lietuvos gyventojai dalyvavo trijose veiklose, susijusiose su bendruomeniniu soli-

darumu: labdaros akcijose (45 proc.), aplinkos tvarkymo talkose (46 proc.) ir vietos bendruomenių veikloje (33 proc.). Galima pastebėti, kad veiklos, kurios pritraukia daugiausia gyventojų, nuo 2007 metų išlieka tos pačios. Kitos veiklos sutelkia nedaugiau nei dešimtadalį šalies gyventojų.

5 pav. Lietuvos gyventojų dalyvavimas pilietinėse veiklose, proc.

Per paskutinius metus bent vienoje tirtų veiklų dalyvavo ar bent viena veikla užsiėmė 7 iš 10 Lietuvos gyventojų: iš jų 11 proc. dalyvavo penkiose ar net daugiau veiklų, 7 proc. – keturiose veiklose, 15 proc. – trijose veiklose, 18 proc. – dviejose veiklose ir dar 18 proc. – vienoje veikloje. Trečdalis (30 proc.) šalies žmonių 2009 metais nedalyvavo nė vienoje pilietinėje veikloje. Lyginant gyventojų dalyvavimo pilietinėse veiklose apimtį su 2008 metais, galima pastebėti, kad šiuo aspektu visuomenėje pokyčiai nėra žymūs.

Vis dėlto dalyvavimo pilietinėse veiklose apimtis nėra vienintelė svarbi charakteristika vertinant pokyčius. Lyginant 2008 ir 2009 metų gyventojų aktyvumo lygio dinamiką pagal atskiras veiklas, matomi keli reikšmingi skirtumai (žr. 2 lentelę). Pirmia, per pastaruosius metus reikšmingai daugiau gyventojų dalyvavo bendruomeninėje veikloje (aplinkos tvarkymo talkose ir vietos bendruomenių veikloje). Antra, 2009 metais padaugėjo žmonių dalyvavusių protesto akcijose. Trečia, nors dalyvavimas labdaringoje veikloje išlieka viena iš daugiausiai gyventojų įtraukiančių pilietinių veiklų, per metus labdarai aukojančių žmonių skaičius sumažėjo. Taip pat, tyrimų duomenys rodo, kad sumažėjo ir žmonių, pranešančių valstybės kontroliuojančioms institucijoms apie įstatymų pažeidimus.

2 lentelė. Pilietinės veiklos, kuriose 2008–2009 metais pakito Lietuvos gyventojų aktyvumo lygis (dalyvaujančių proc.)

	2009 m.	2008 m.	2009–2008 metų skirtumas
Dalyvavote vietos bendruomenės veikloje	33	18	15
Dalyvavote aplinkos tvarkymo talkose	46	29	18
Dalyvavote demonstracijoje, mitinge ar pikete	8	3	5
Kreipėtės į valstybės kontroliuojančias institucijas (policiją, mokesčių inspekciją, vaiko teisių tarnybą ir pan.) pranešdami apie įstatymų pažeidimus	10	16	-6
Aukojote labdarai pinigų, daiktų arba kitaip parėmėte/rėmėte asmenis ar visuomenines organizacijas	45	50	-5

Analizuojant gyventojų socialinių demografinių charakteristikų įtaką dalyvavimui pilietinėse veiklose, nustatyti tie patys dėsniniai, kuriuos atskleidė ankstesnių metų visuomenės pilietinės galios tyrimai. Lietuvos žmonių pilietinis aktyvumas labiausiai priklauso nuo jų išsimokslinimo. Aktyviausi visuomenės nariai yra gyventojai, turintys aukštąjį išsimokslinimą: visose veiklose, išskyrus tris labiausiai paplitusias visuomenėje veiklas (dalyvavimą labdaroje, aplinkos tvarkymo talkose, vietinės bendruomenės veikloje), dalyvaujančių žmonių su aukštuoju išsimokslinimu dalis yra vidutiniškai du kartus didesnė nei mažiau išsimokslinusių. Labiausiai paplitusiose veiklose taip pat aktyviau dalyvauja žmonės su aukštuoju, tačiau skirtumas nuo kitokio išsimokslinimo grupių yra mažesnis. Didesniu nei vidutinis dalyvavimo lygiu įvairiose veiklose taip pat išsiskiria ir žmonės, turintys aukštesnįjį išsimokslinimą, tačiau skirtumai, lyginant juos su mažiau išsimoksliniais, yra ne tokie ryškūs kaip gyventojų su aukštuoju išsimokslinimu.

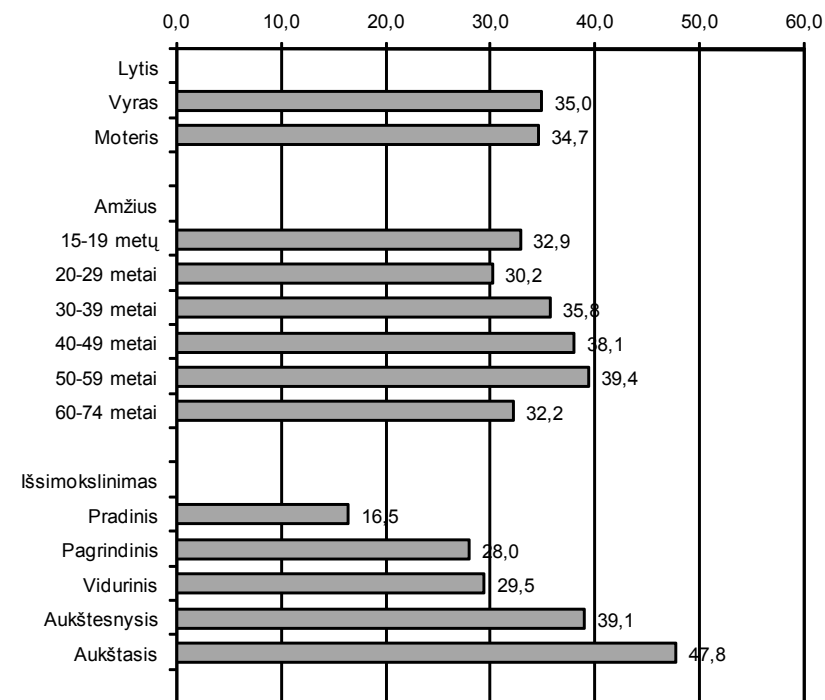
Amžiaus įtaka dalyvavimui priklauso nuo veiklų pobūdžio. Kaip ir 2008 metais, taip ir 2009 metais jauniausia respondentų grupė (15–19 metų) išsiskyrė didžiausiu procentu dalyvaujančių visuomeninių organizacijų ir judėjimų veikloje bei aplinkos tvarkymo talkose. Tačiau, skirtingai nei 2008-aisiais, pastaruosius metus jauni žmonės mažiau nei vyresni gyventojai dalyvavo protesto akcijose. Amžius taip pat yra svarbus veiksnys dalyvavimui veiklose, paremtose naujomis informacinėmis technologijomis: jaunesni nei 39 metų respondentai dažniau nurodė per pastaruosius metus siuntę elektroniniu paštu pilietinio ar politinio pobūdžio informaciją, atsišaukimus, pasirašę internetu peticiją negu vyresni žmonės. Savo ruožtu, vyriausios kartos Lietuvos gyventojai (60 metų ir vyresni) rečiau nei darbingo amžiaus žmonės dalyvavo visose tirtose veiklose, išskyrus aktyvumą protesto politikoje.

Kaip ir ankstesnių metų tyrimų, 2009 metų duomenys rodo, kad daugumoje pilietinių veiklų vidutiniškai du kartus daugiau dalyvauja žmonės, turintys dideles pajamas (801 Lt ir daugiau vienam šeimos nariui per mėnesį). Viena vertus, šis ryšys tarp dalyvavimo pilietinėse veiklose ir pajamų yra iš dalies nulemtas jau aptarto pilietinio aktyvumo skirtumų pagal išsimokslinimą (pajamos turi įtakos tik gyventojų su aukštuoju išsimokslinimu aktyvumui, kitose išsimokslinimo grupėse pajamų įtaka yra statistiškai nereikšminga) ir užimtumo statusą. Kita vertus, pajamos yra svarbus veiksnys, kai kalbama apie tokias veiklas, kurios reikalauja tam tikrų piniginių išteklių: labdaros akcijose dažniau dalyvauja dirbantys, didesnes pajamas turintys gyventojai nei pensininkai, moksleiviai, mažas pajamas gaunantys žmonės.

Gyvenamoji vieta taip pat turi įtakos gyventojų pilietiniam aktyvumui. Tyrimo duomenys leidžia išskirti du kaimo ir miesto/didmiesčio gyventojų dalyvavimo skirtumus. Pirma, miestų gyventojai dažniau nei kaimo dalyvauja protesto akcijose. Antra, kaimo gyventojai dažniau nei miestų yra įsitraukę į bendruomeninę veiklą.

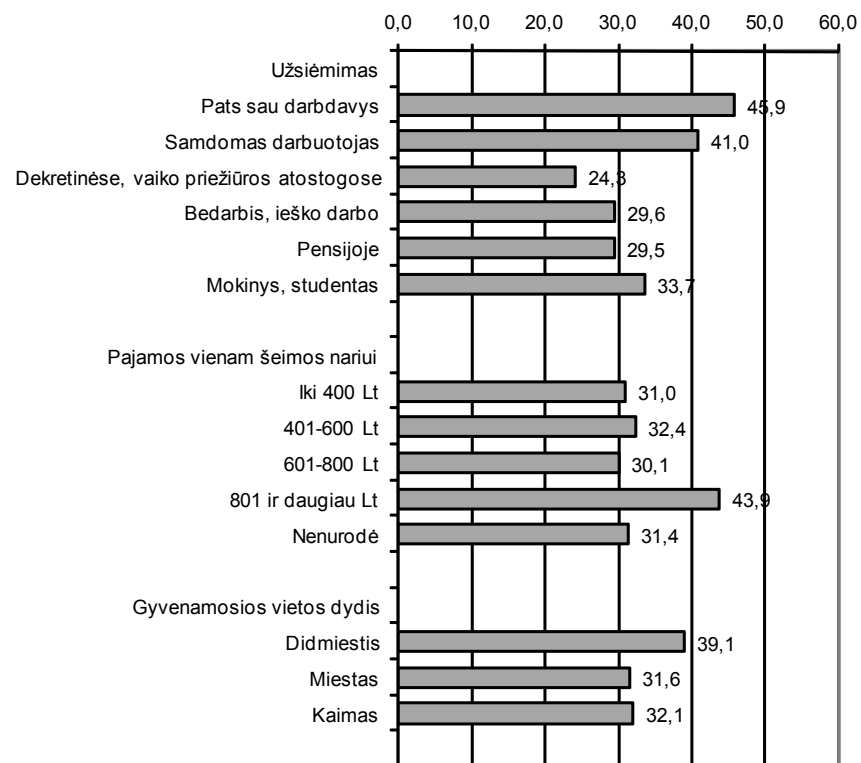
Dalyvavimo pilietinėse veiklose rodikliai buvo sujungti į pilietinio aktyvumo indeksą, kuris įgyja reikšmes nuo 0 iki 100 (išsamesnė informacija apie indeksą pateikiama 2 priede). 2009 metų Lietuvos gyventojų pilietinio aktyvumo indekso reikšmė – 34,8. Lyginant su 2008 metų rodikliu, kuris buvo lygus 29,8, šių metų rodiklis liudija šiek tiek išaugusį gyventojų pilietinį aktyvumą. Kaip jau minėta anksčiau, šis pilietinio aktyvumo padidėjimas yra susijęs su gausesniu gyventojų dalyvavimu bendruomeninėse veiklose ir protesto politikoje.

6 pav. Pilietinio aktyvumo indekso vidurkiai pagal lytį, amžių ir išsimokslinimą

Lietuvos gyventojų pilietinio aktyvumo indekso analizės pagal socialines-demografines charakteristikas rezultatai (žr. 6 ir 7 pav.) atskleidžia tokių pilietinių aktyvistų socialinį portretą: tai gyventojai, turintys aukštąjį išsimokslinimą, esantys patys sau darbdaviai arba samdomi darbuotojai, darbinger amžiaus (30–59 metų), gaunantys didesnes nei vidutines pajamas, gyvenantys didmiesčiuose.

7 pav. Pilietinio aktyvumo indekso vidurkia i pagal gyvenamąją vietą, užsiėmimą ir pajamas

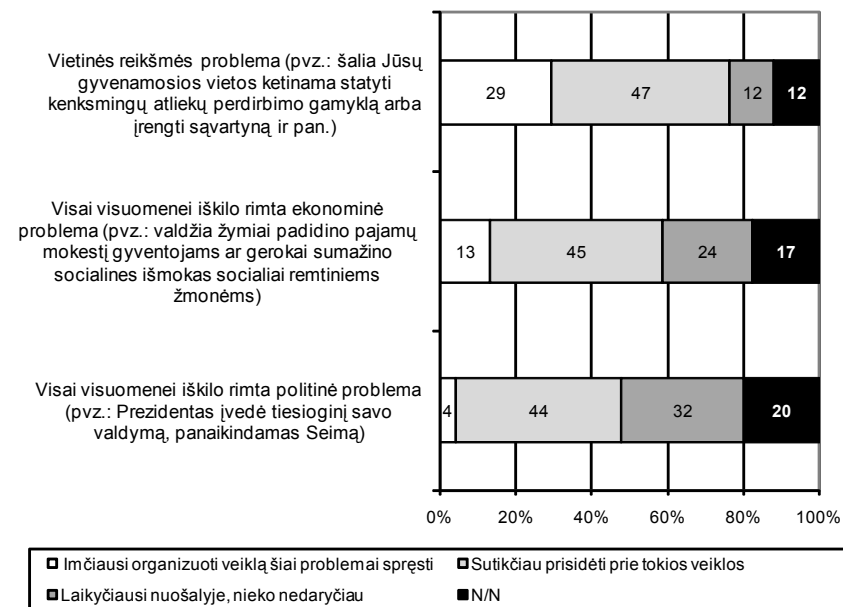

3. DALYVAVIMO PILIE TINĖSE VEIKLOSE POTENCIALAS

Pilietinės galios indekso tyrime, siekiant išmatuoti Lietuvos visuomenės pilietinės veiklos potencialą, yra taikomi trys rodikliai: apklausoje respondentų klausama, ar jie imtųsi inicijuoti pilietines akcijas arba prisidėtu prie jų, jeigu visai visuomenei iškiltų rimta politinė ar ekonominė problema, arba bendruomenė, kuriai žmogus priklauso, susidurtų su vietinės reikšmės problema.

2009 metų duomenys patvirtina tendenciją, atskleistą dar 2007 ir 2008 metų tyrimuose. Daugiausiai pilietinio aktyvumo potencialo Lietuvoje glūdi vietinėse bendruomenėse: net trečdalis (29 proc.) gyventojų imtųsi organizuoti veiklą, jeigu iškiltų vietinės reikšmės problema, o dar pusė (47 proc.) prisidėtu prie šios veiklos; tik 2 iš 10 liktų nuošalyje arba nežino, ką tokioje situacijoje darytu (žr. 8 pav.). Šalyje kilus rimtai ekonominei problemai, tris kartus mažesnė žmonių dalis imtųsi organizuoti veiklą šiai problemai spręsti, 4 iš 10 gyventojų liktų

8 pav. Įsivaizduokite, kad staiga iškilo rimta politinė/ekonominė/vietinės reikšmės problema. Kaip Jūs elgtumėtės tokioje situacijoje?

nuošalyje arba nežino, kaip pasielgtų šioje situacijoje. Dar mažiau gyventojai būtų linkę įsitraukti į visai šaliai svarbių politinių problemų sprendimą: tik 4 proc. respondentų nurodė, kad imtųsi organizuoti veiklą šioje situacijoje, tuo tarpu pusė šalies gyventojų liktų nuošalyje arba nežino, kaip elgtųsi.

Lyginant 2008 ir 2009 metų duomenis, galima pastebėti porą dalykų (žr. 3 lentelę). Pirma, gyventojų, kurie imtųsi organizuoti veiklą iškilus vietinės reikšmės ar visai šaliai svarbiai ekonominei arba politinei problemai, dalis, kaip ir gyventojų, kurie sutiktų prisidėti prie tų veiklų, dalis statistiškai reikšmingai nepasikeitė. Tačiau sumažėjo tokių gyventojų, kuriems buvo būdinga nuostata laikytis nuošalyje. Atitinkamai padaugėjo tokių, kurie nežino ar nėra tikri, kaip jie elgtųsi susiklosčius tokiai padėčiai. Šis poslinkis gali būti vertinamas kaip prielaida pilietinės veiklos potencialui augti. Viena būtinų sąlygų, kad šis potencialas būtų išreikštas, yra abejojančiųjų įtraukimas į pilietinę veiklą per formalius ir neformalius socialinius tinklus.

3 lentelė. 2009–2008 metų pilietinės veiklos trijose situacijose potencialo procentiniai skirtumai atskirose atsakymų kategorijose

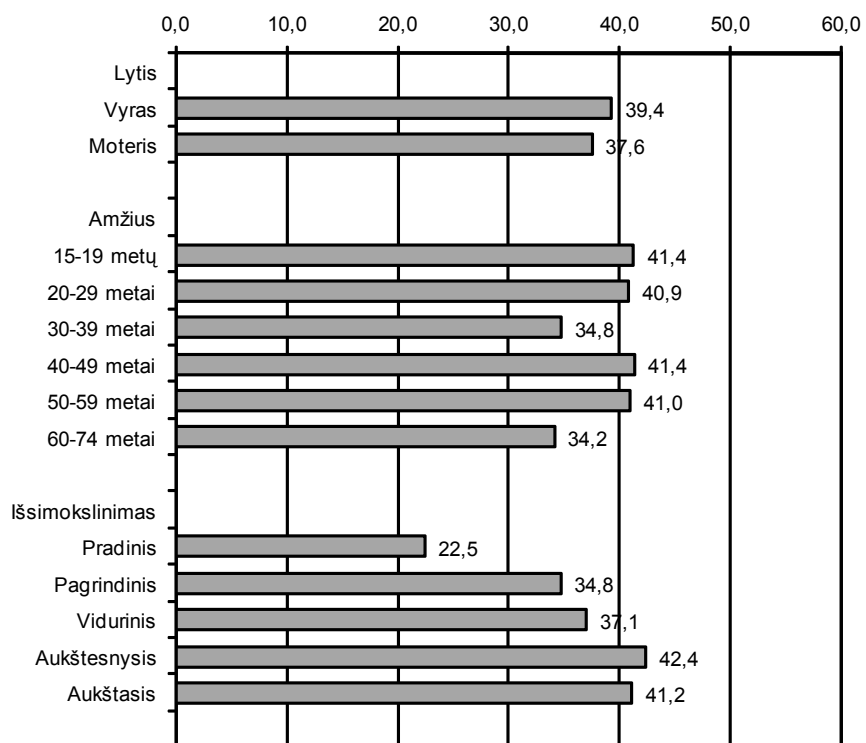
	Imčiausi organizuoti veiklą šiai problemai spręsti	Sutikčiau prisidėti prie tokios veiklos	Laikyčiausi nuošalyje, nieko nedaryčiau	Nežinau
Visai visuomenei iškilo rimta politinė problema (pvz.: Prezidentas įvedė tiesioginį savo valdymą, panaikindamas Seimą)	-3	2	-10	11
Visai visuomenei iškilo rimta ekonominė problema (pvz.: valdžia žymiai padidino pajamų mokesčių gyventojams ar gerokai sumažino socialines išmokas socialiai remtiniams žmonėms)	3	0	-13	11
Vietinės reikšmės problema (pvz.: šalia Jūsų gyvenamosios vietos ketinama statyti kenksmingų atliekų perdirbimo gamyklą arba įrengti sąvartyną ir pan.)	2	-1	-9	8

Analizuojant dalyvavimo pilietinėse veiklose potencialą pagal socialines demografines gyventojų charakteristikas, galima pastebėti kelis dėsningumus. Pirma, dažniau imtųsi organizuoti veiklą, ypač iškilus vietinės reikšmės ir ekonominei problemai, darbingo amžiaus žmonės (20–59 metų), rečiau tokiais iniciatoriais būtų 60 metų ir vyresni gyventojai. Antra, nuostata imtis veiklos tirtose hipotetinėse situacijose dažniau yra būdinga vidurinių, aukštesnųjų ir aukštąjį išsimokslinimą turintiems gyventojams, tuo tarpu žmonės su pagrindiniu ir pradinį išsimokslinimą yra labiau linkę laikytis nuošalyje arba abejoti, kaip jie elgtųsi tokiose situacijose. Abejone ir nuostata laikytis nuošalyje ypač išsiskiria gyventojai, turintys tik pradinį išsimokslinimą. Trečia, pagal užimtumo statusą samdomi darbininkai, bedarbiai ir moksleiviai, studentai dažniau nei kitos užimtumo grupės nurodė, kad imtųsi organizuoti veiklas; taip pat pastebėta, kad ši nuostata yra dažniau būdinga gyventojams, turintiems dideles pajamas (801 Lt ir daugiau vienam šeimos nariui per mėnesį) ir gyventojams, turintiems mažiausias pajamas (iki 400 Lt). Ketvirta, nuostata laikytis nuošalyje, kai visai šaliai iškyla rimta ekonominė ar politinė problema, šiek tiek dažniau būdinga kaimo nei didmiesčių gyventojams, tačiau gyvenamoji vieta neturi įtakos situacijoje, kai iškyla vietinės reikšmės problema. Be to, aptariant gyvenamosios vietos įtaką dalyvavimo pilietinėse veiklose potencialui, ryškesnis skirtumas yra matomas ne tarp didmiesčių ir kaimo gyventojų, o tarp miesto ir didmiesčio bei tarp miesto ir kaimo, t.y. pasyviausios nuostatos yra būdingos Lietuvos gyventojams, kurie gyvena rajonų centruose ar kituose nedideliuose šalies miestuose.

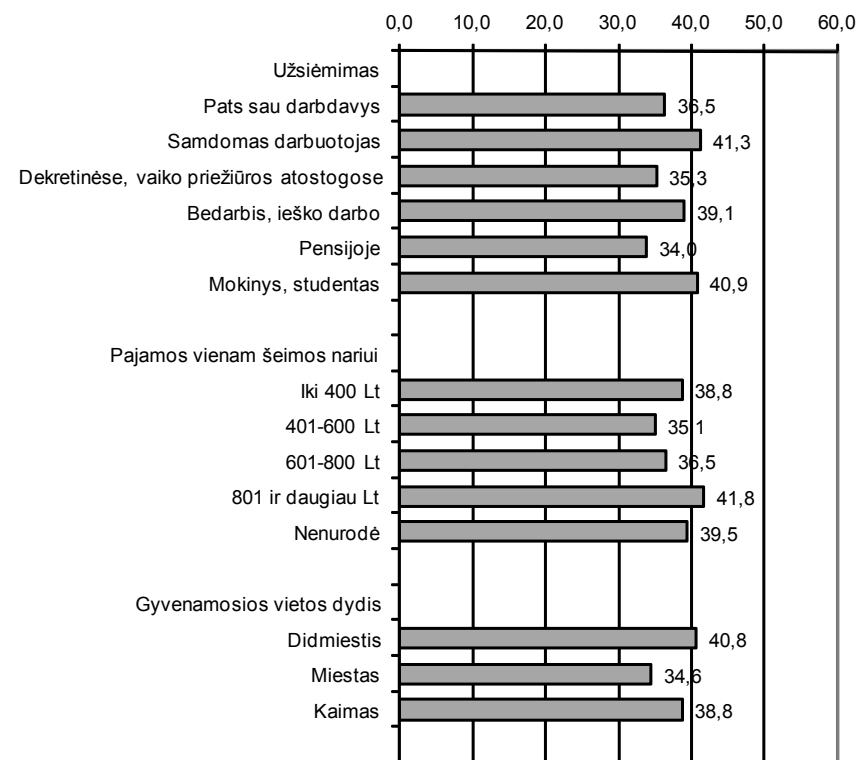
Trys nuostatų dėl dalyvavimo galimose pilietinėse veiklose rodikliai buvo sujungti į potencialaus pilietinio aktyvumo indeksą, kuris įgyja reikšmes nuo 0 iki 100 (išsamesnė informacija apie indeksą pateikiama 2 priede). 2009 metų Lietuvos gyventojų pilietinio dalyvavimo potencialo indekso vidurkis yra 38,3. Lyginant šią reikšmę su 2008 metų rodikliu, kuris buvo lygus 37,8, galima teigti, kad bendras Lietuvos gyventojų dalyvavimo pilietinėse veiklose potencialas išliko toks pat, koks buvo prieš metus.

Šio indekso vidurkių analizė pagal socialines-demografines gyventojų charakteristikas (žr. 9 ir 10 pav.) dar kartą patvirtina tendencijas, atsiskleistas atskiroje rodiklių, sudarančių indeksą, apžvalgoje: mažiausiai pilietinės veiklos potencialo turi 60 metų ir vyresni gyventojai, įgiję tik pradinį išsimokslinimą, pensininkai, daugiausiai – darbingo amžiaus žmonės, įgiję aukštesnįjį ar aukštąjį išsimokslinimą, dirbantys ar besimokantys, didmiesčių gyventojai.

9 pav. Potencialaus pilietinio aktyvumo indekso vidurkiai pagal lytį, amžių ir išsimokslinimą

10 pav. Potencialaus pilietinio aktyvumo indekso vidurkiai pagal gyvenamąją vietą, užsiėmimą ir pajamas

4. PILIETINĖS ĮTAKOS SUVOKIMAS

Lietuvos gyventojų pilietinės įtakos suvokimas buvo matuojamas pateikiant respondentams klausimą: „Įvairios visuomenės grupės turi skirtingas galias priimant sprendimus, darančius įtaką visos visuomenės ar atskirų jos grupių gyvenimui. Įvertinkite įvairių grupių galią daryti įtaką sprendimų priėmimui naudodamiesi 10 balų skale, kur 1 reiškia „Neturi jokios įtakos“, o 10 – „Turi labai didelę įtaką“?“. Apklausoje respondentai buvo prašomi įvertinti, kiek jie patys ir kitos devynios visuomenės grupės turi įtakos priimant sprendimus: 1) Jūs asmeniškai;

2) paprasti žmonės; 3) visuomeninės organizacijos, bendruomenės; 4) žiniasklaidos atstovai; 5) verslininkai; 6) Seimo nariai; 7) valdininkai; 8) Prezidentas; 9) seniūnai ir 10) savivaldybių tarybos.

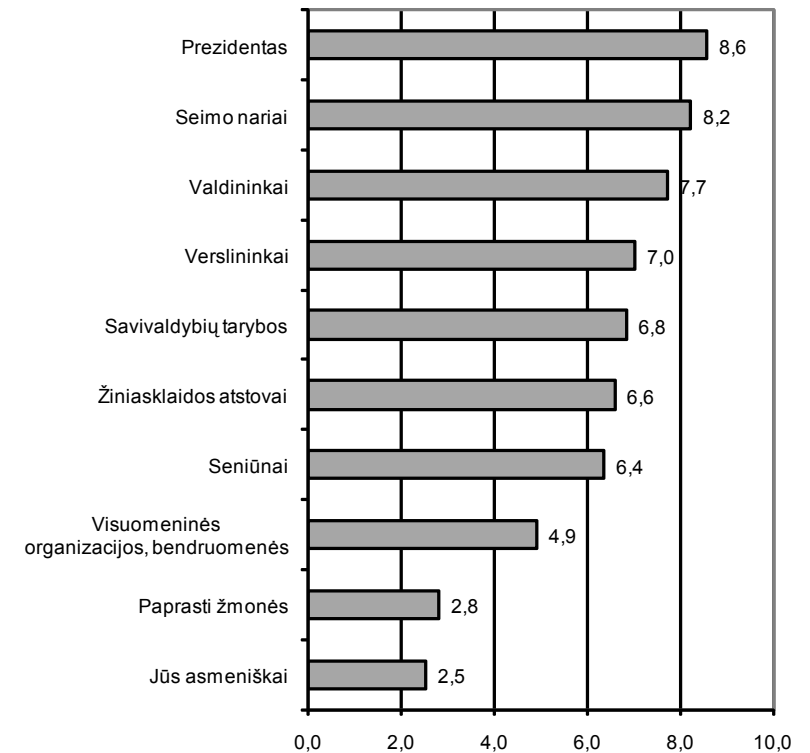
Lietuvos gyventojų nuomone, priimant visai šaliai svarbius sprendimus daugiausiai įtakos turi Prezidentas, Seimo nariai ir valdininkai (žr. 11 pav.). Šioms trimis grupėms gyventojai priskyrė daugiausiai galios ir 2007, ir 2008 metų pilietinės galios tyrimuose. Tačiau 2009 metais matomas vienas svarbus skirtumas: per pastaruosius metus išaugo gyventojų tikėjimas Prezidento galia. Anksčiau gyventojai daugiau įtakos priskirdavo Seimo nariams ir valdininkams. Naujai išrinktai Prezidentei Daliai Grybauskaitėi pradėjus eiti savo pareigas, gyventojų tikėjimas Prezidento galia paveikti visai visuomenei ar atskiroms jos grupėms svarbius sprendimus sustiprėjo: 2007 m. Prezidento įtakos vertinimo vidurkis buvo 7,3, 2008 – 7,2, o 2009 – 8,6.

Mažiau įtakos nei nacionalinės valdžios atstovai, Lietuvos gyventojų nuomone, turi verslininkai, žiniasklaidos atstovai ir vietinės valdžios institucijų nariai (savivaldybių tarybos ir seniūnai). Vis dėlto šių grupių įtaka yra suvokiama kaip ganėtinai svari: vidutiniškai visuomenė vertina šių grupių įtaką 7 balais iš 10. Gyventojų nuostata dėl šių grupių galios paveikti sprendimus nekito nuo 2007 metų. Taip pat per pastaruosius metus visiškai nesikeitė gyventojų požiūris į jų pačių, kitų eilinių piliečių ar jų organizacijų galią. Tačiau, skirtingai nei anksčiau aptartų grupių atveju, Lietuvos gyventojų nuomone, eiliniai piliečiai ir visuomeninės organizacijos turi tik labai mažai galios arba beveik neturi galios paveikti sprendimus, svarbius visos visuomenės ar atskirų jos grupių gyvenimui.

Gyventojų nuostatos dėl jų pačių, eilinių piliečių ir visuomeninių organizacijų galios priimant svarbius visuomenei sprendimus priklauso nuo jų amžiaus, išsimokslinimo, pajamų ir gyvenamosios vietos. Optimistiškiausiai eilinių piliečių galias vertina jauni žmonės, ypač jauniausia gyventojų karta. 15–19 metų amžiaus respondentų asmeninės galios vertinimo vidurkis yra 2,9; kitų eilinių piliečių galios – 3,6, o visuomeninių organizacijų – 5,3. Panašūs vertinimo vidurkiai matomi ir 20–29 bei 30–39 metų respondentų grupėse. Vyresni gyventojai yra didesni skeptikai: 60 metų ir vyresnių gyventojų asmeninės galios vertinimo vidurkis tebuvo 2,3; kitų paprastų žmonių – 2,5, o visuomeninių organizacijų – 4,9.

Analizuojant duomenis pagal išsimokslinimą, geriausiai eilinių piliečių galią vertina žmonės, turintys aukštąjį išsimokslinimą. Šios grupės vertinimo

11 pav. Įvairių visuomeninių grupių įtakos vertinimo vidurkiai

vidurkiai yra tokie: savo galios – 3,0, kitų eilinių piliečių galios – 3,3, visuomeninių organizacijų galios – 5,4. Palyginimui galime pateikti gyventojų, turinčių tik pradinį išsimokslinimą, vertimą: savo galios – 2,1, kitų eilinių piliečių galios – 2,4, visuomeninių organizacijų galios – 4,1. Čia taip pat galima pastebėti, kad žmonės su aukštuoju išsimokslinimu ne tik šiek tiek labiau tiki eilinių piliečių galimybe nors šiek tiek paveikti valdžios priimamus sprendimus, bet taip pat optimistiškiau vertina žiniasklaidos ir verslininkų įtaką tokiems sprendimams: šioje išsimokslinimo grupėje verslininkų įtakos ir žiniasklaidos atstovų įtakos vertinimas buvo didžiausias (atitinkamai 7,5 ir 7,1); respondentų, turinčių tik pradinį išsimokslinimą, grupėje verslininkų įtakos vertinimo vidurkis yra 5,9, o žiniasklaidos – 5,4.

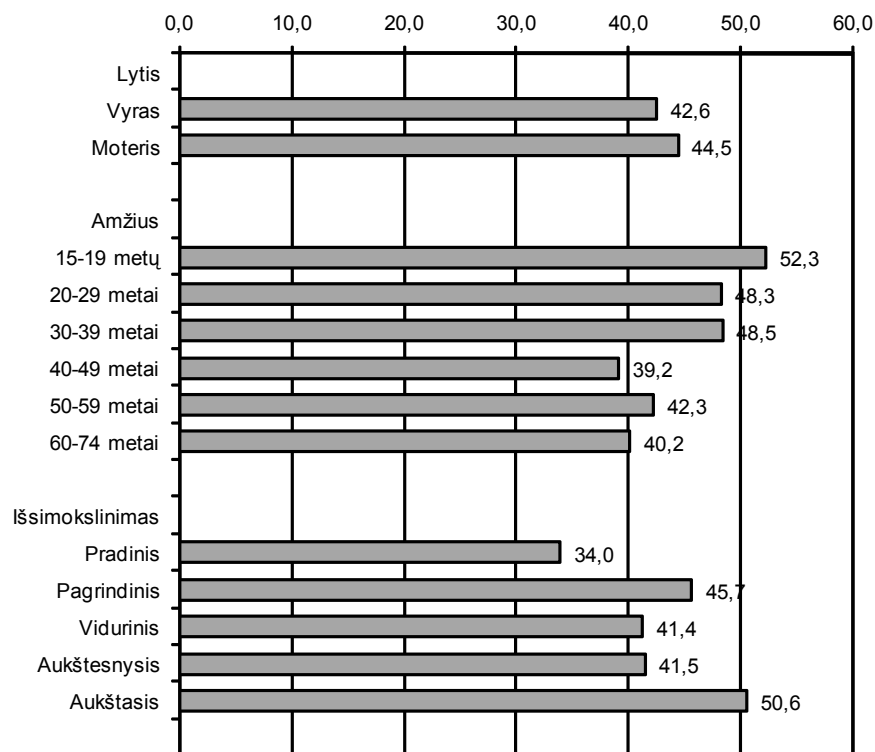
Požiūrio į eilinių piliečių galią paveikti svarbius visuomeninius sprendimus ir pajamų ryšio analizė savo ruožtu rodo, kad optimistiškiausiai šią galią vertina didesnes pajamas turintys (801 Lt ir daugiau vienam šeimos nariui per mėnesį) gyventojai. Tačiau kartu verta pastebėti, kad skirtumai pagal šiuos rodiklius tarp pajamų grupių nėra tokie ryškūs, kaip tarp skirtingo amžiaus ar išsimokslinimo grupių.

Paskutinis socialinis-demografinis veiksnys, kurį būtina paminėti aptariant gyventojų nuostatas dėl eilinių Lietuvos žmonių galios, yra gyvenamoji vieta. Kaimo gyventojai, palyginus su miestų ir didmiesčių gyventojais, pesimistiškiau žvelgia į savo pačių (vertinimo vidurkis – 2,3), kitų paprastų žmonių (vertinimo vidurkis – 2,3) bei visuomeninių organizacijų (vertinimo vidurkis – 4,4) galią paveikti priimamus sprendimus. Tačiau pagal vieną rodiklį – seniūnų įtakos vertinimo – kaimo gyventojai lenkia didmiesčių gyventojus: jie labiau tiki seniūnų galia (vertinimo vidurkis – 6,7) nei miesto žmonės (vertinimo vidurkis – 6,0)

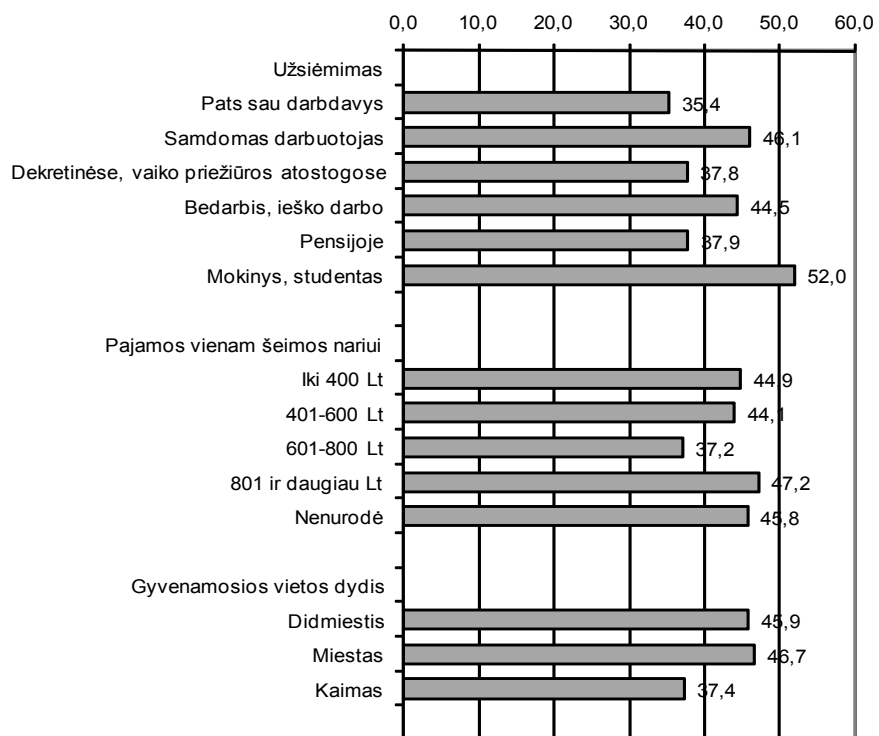
Iš trijų rodiklių, matuojančių Lietuvos gyventojų turimą savo pačių, kitų eilinių piliečių bei visuomeninių organizacijų galios suvokimą, buvo sukonstruotas pilietinės įtakos suvokimo indeksas, įgyjantis reikšmes nuo 0 iki 100 (išsamesnė informacija apie indeksą pateikiama 2 priede). 2009 metais šio indekso reikšmių vidurkis buvo 43,6. Ši reikšmė statistiškai reikšmingai nesiskiria nuo 2008 metų indekso vidutinės reikšmės 42,6. Taigi galima teigti, kad per paskutinius metus Lietuvos gyventojų pilietinės įtakos suvokimas iš esmės nepakito.

Lietuvos gyventojų pilietinės įtakos suvokimo analizė pagal gyventojų socialines demografines charakteristikas dar kartą patvirtina jau aptartus dėsningumus: daugiau tikėjimo eilinių piliečių ir jų organizacijų galia turi jauni šalies gyventojai, dirbantys ir besimokantys, turintys aukštąjį išsimokslinimą, gyvenantys miestuose ir didmiesčiuose, o mažiau eilinių piliečių įtaka tiki vyresni nei 40 metų gyventojai, turintys tik pradinį išsimokslinimą, kaimo gyventojai (žr. 12 ir 13 pav.).

12 pav. Pilietinės įtakos suvokimo indekso vidurkiaai pagal lytį, amžių ir išsimokslinimą

13 pav. Pilietinės įtakos suvokimo indekso vidurkiai pagal gyvenamąją vietą, užsiėmimą ir pajamas

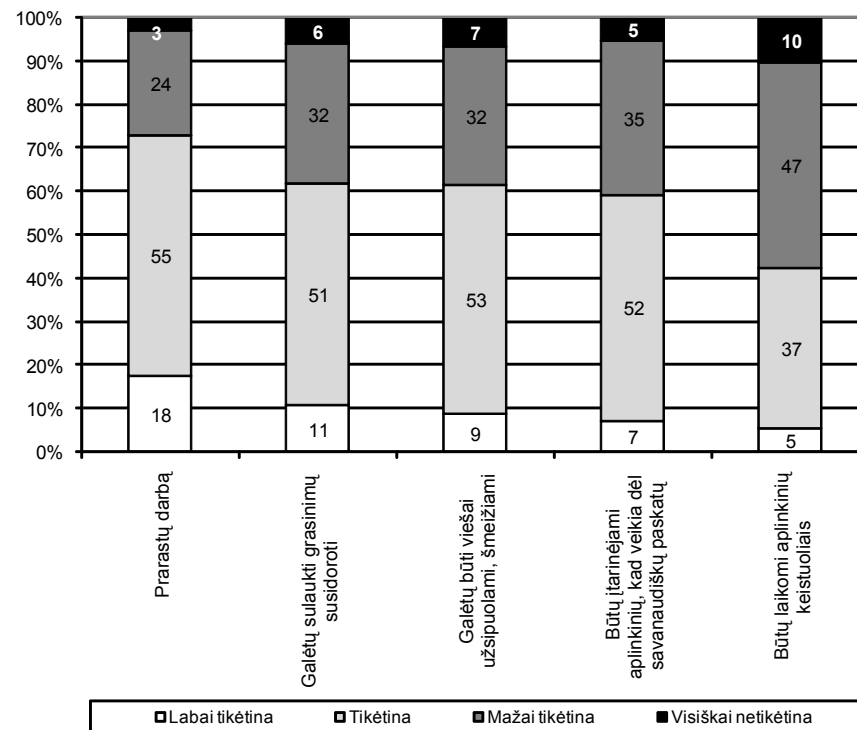
5. RIZIKŲ, SUSIJUSIŲ SU PILIE TINĖMIS VEIKLOMIS, VERTINIMAS

Norėdami sužinoti, kaip žmonės vertina rizikas, susijusias su pilietinėmis veiklomis, pilietinės galios tyrime respondentų klausėme: „Jūsų manymu, ar labai tikėtina, tikėtina, mažai tikėtina, ar visiškai netikėtina, kad gyventojai, kurie šia diena Lietuvoje inicijuoja ar aktyviai dalyvauja pilietinėse akcijose, veiklose susidurtų su šiomis problemomis: 1) prarastų darbą; 2) būtų laikomi aplinkinių keistuoliais; 3) galėtų būti viešai užsipuolami, šmeižiami; 4) būtų įtarinėjami aplinkinių, kad veikia dėl savanaudiškų paskatų; 5) galėtų susilaukti grasinimų susidoroti“. Kiekvienos šių rizikų tikėtinumą respondentai buvo prašomi įvertinti atskirai.

2009 metų tyrimo duomenys rodo, kad 6 iš 10 Lietuvos gyventojų mano, jog labai tikėtina ar tikėtina, kad žmogus, kuris inicijuoja ar aktyviai dalyvauja pilietinėse veiklose, gali dėl šios veiklos prarasti darbą, sulaukti grasinimų susidoroti, būti šmeižiamas, įtarinėjamas aplinkinių dėl savanaudiškų paskatų. 4 iš 10 mano, kad yra labai tikėtina ar tikėtina, kad toks žmogus pelnys „keistuolio“ vardą (žr. 14 pav.).

Lyginant 2009 ir 2008 metų duomenis pagal šiuos rodiklius, verta atkreipti dėmesį į keletą dalykų. Pirmia, nors anksčiau taip pat nebuvo daug žmonių, kurie manė, kad šios rizikos yra „labai tikėtinos“, 2009 metų tyrime šią intensyvią nuostatą turinčių respondentų dalis liko dar mažesnė nei anksčiau. Antra, 2009 metų duomenimis sumažėjo gyventojų, kurie mano, kad labai tikėtina ar tikėtina, kad žmogų dėl pilietinio aktyvumo mūsų visuomenėje aplinkiniai laikytų keistuoliu:

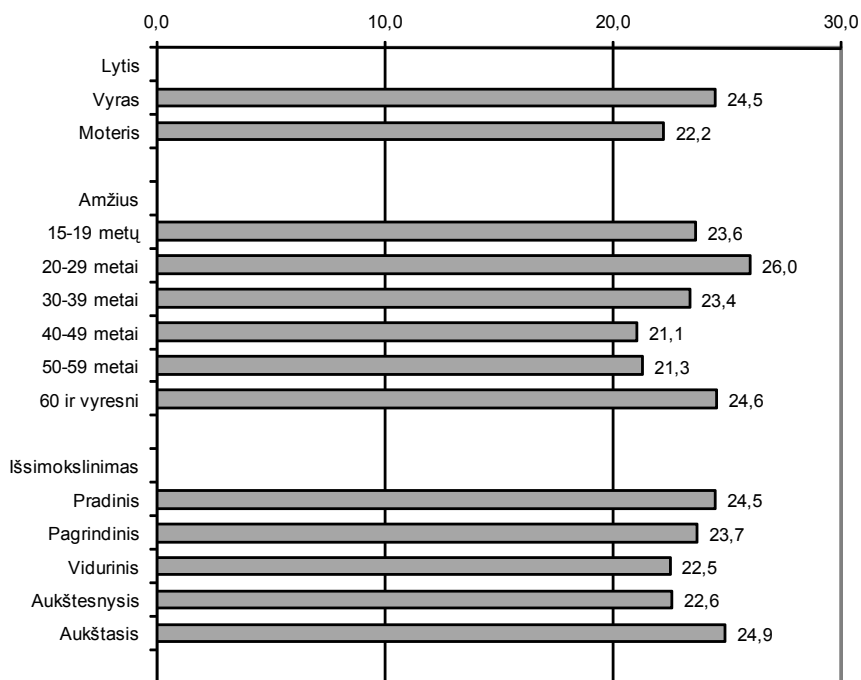
14 pav. Rizikų, susijusių su dalyvavimu pilietinėse veiklose, vertinimas

2008 m. taip manančių buvo 59 procentai, o 2009 m. beliko 43 procentai. Taip pat sumažėjo žmonių, manančių, jog yra tikėtina ar labai tikėtina, kad pilietiškai aktyvus žmogus bus įtarinėjamas aplinkinių veikias iš savanaudiškų paskatų: 2008 m. taip manančių buvo 68 procentai, o 2009 m. – 59 procentai. Atsižvelgiant į šiuos pokyčius, galima daryti prielaidą, kad per pastaruosius metus pradėjo ryškėti tam tikri teigiami poslinkiai: pilietiškai pasyvioje visuomenėje vyravusį pilietiškai aktyvaus žmogaus kaip devianto, dominuojančią „nedalyvavimo normą“ pažeidžiančio žmogaus, įvaizdį palaipsniui keičia pilietiškai aktyvaus žmogaus, užsiimančio įprasta veikla, įvaizdis.

Penki rizikų vertinimo rodikliai buvo sujungti į pilietinės veiklos rizikų vertinimo indeksą, kuris įgyja reikšmes nuo 0 iki 100 (išsamesnė informacija apie indeksą pateikiama 2 priede). Didesnės reikšmės reiškia, kad gyventojai nemato

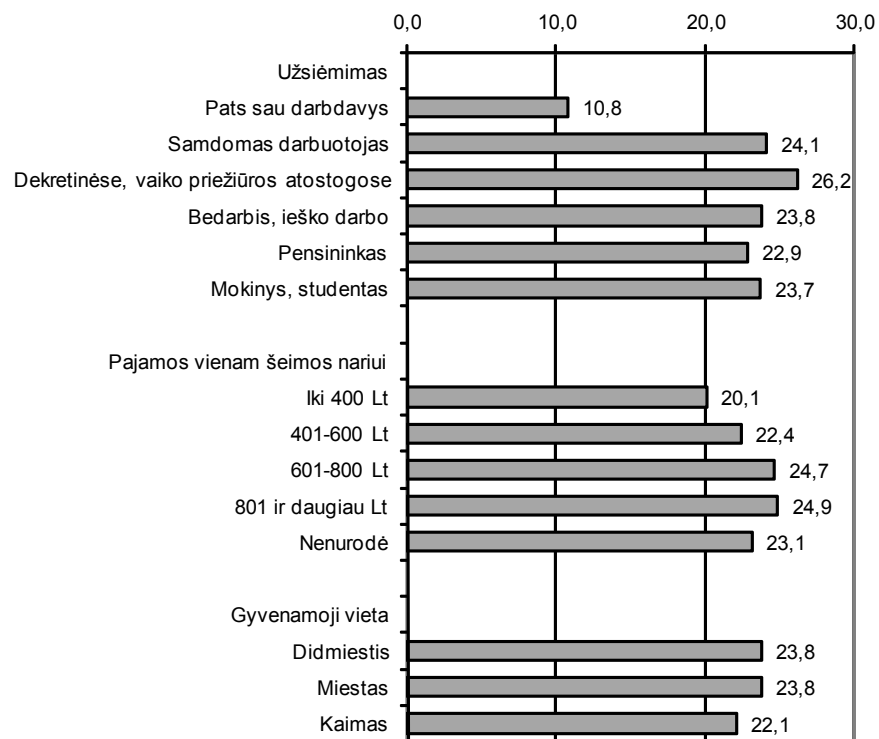
15 pav. Pilietinės veiklos rizikų vertinimo indekso vidurkiai pagal lytį, amžių ir išsimokslinimą

tokių pavojų, o mažesnės rodo, kad, gyventojų nuomone, yra tikėtina su šiomis problemomis susidurti užsiimant pilietine veikla. 2009 metų Lietuvos gyventojų pilietinės veiklos rizikų vertinimo indekso vidurkis – 23,2. Palyginę šią indekso reikšmę su 2008 metų tyrimo rezultatu – 21,3, galime daryti išvadą, kad per pastaruosius metus visuomenė pradėjo įžvelgti šiek tiek mažiau grėsmių, galinčių iškilti mūsų šalyje žmogui, kuris inicijuoja ar aktyviai dalyvauja pilietinėse veiklose.

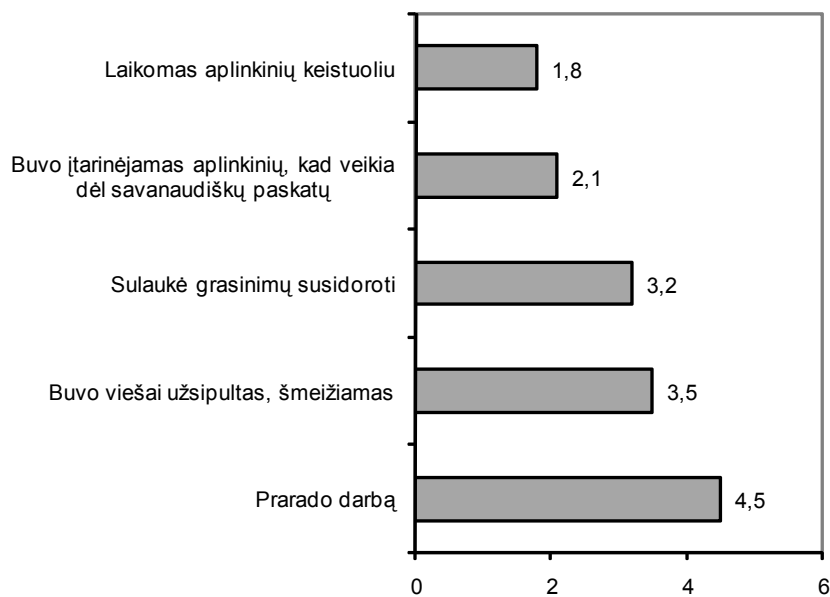
Rizikų vertinimo indekso reikšmių analizė pagal gyventojų socialines demografines charakteristikas (žr. 15 ir 16 pav.) rodo, kad skirtingoms socialinėms demografinėms grupėms priklausantys gyventojai panašiai vertina šių rizikų tikėtinumą. Skirtumai yra labai nedideli: tai matyti ne tik iš šio jungtinio rizikos vertinimo indekso reikšmių, bet taip pat analizuojant kiekvieną rizikos rodiklį atskirai.

16 pav. Pilietinės veiklos rizikų vertinimo indekso vidurkiai pagal gyvenamąją vietą, užsiėmimą ir pajamas

Atsižvelgiant į 2007 ir 2008 metų pilietinės galios indekso tyrimo rezultatus, 2009 metų Pilietinės galios tyrimo apklausoje be įprasto pilietinių veiklų rizikų vertinimo klausimo respondentams taip pat buvo pateiktas ir klausimas, ar per pastaruosius penkerius metus jiems dėl savo pilietinės veiklos yra tekę asmeniškai nukentėti. Kaip matyti iš duomenų, pateiktų 17 paveiksle, gyventojų dalis, kuri asmeniškai yra patyrusi vieną ar kitą žalą, atrodytų, nėra didelė. Kita vertus, svarbu būtų pastebėti porą dalykų. Pirmia, dažniau gyventojai nurodė patyrę sunkias pasekmes asmeninei gerovei turėjusias žalias, t.y. praradę darbą, buvę šmeižiami, sulaukę grasinimų susidoroti. Antra, bent vieną žalą per pastaruosius penkerius metus nurodė patyrę 10 proc. respondentų, o šis skaičius negali būti vertinamas kaip mažas. Kitais žodžiais tariant, duomenys rodo, kad 1 iš 10 šalies gyventojų per pastaruosius penkerius metus yra daugiau ar mažiau nukentėjęs dėl dalyvavimo pilietinėse veiklose.

17 pav. Lietuvos gyventojų, per pastaruosius 5 metus patyrusių žalą dėl iniciavimo ar dalyvavimo pilietinėse veiklose, akcijose, procentai.

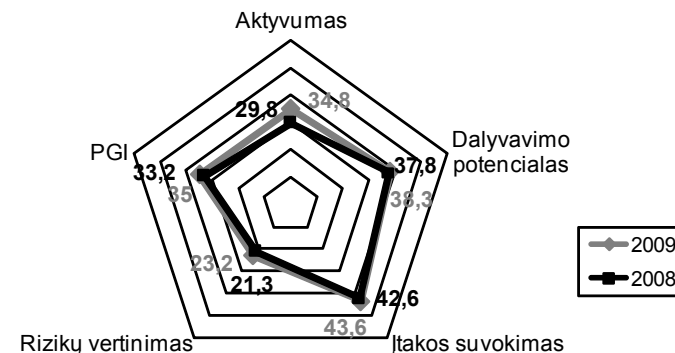
6. PILIE TINĖS GALIOS INDEKSAS

Lietuvos visuomenės pilietinės galios indeksas yra sudaromas iš keturių anksčiau aptartų rodiklių – esamo pilietinio aktyvumo indekso, potencialaus pilietinio aktyvumo indekso, pilietinės įtakos suvokimo indekso ir pilietinės veiklos rizikos vertinimo indekso. Šis indeksas įgyja reikšmes nuo 0 iki 100 (išsamnis indekso paskaičiavimo aptarimas pateikiamas 2 priede).

2009 m. Lietuvos gyventojų pilietinės galios indekso vidurkis – 35,0.

Palyginus 2009 metų indekso reikšmę su 2008 metų indekso reikšme – 33,2, galima daryti išvadą, kad pastaraisiais metais Lietuvos gyventojų pilietinė galia buvo šiek tiek stipresnė. Šį pokytį labiausiai lėmė išaugęs gyventojų dalyvavimas bendruomeninėje veikloje ir protesto akcijose bei šiek tiek pakitusi jų nuostata dėl kai kurių rizikų, susijusių su pilietinėmis veiklomis, tikėtino: sumažėjo manančių, kad pilietiška aktyvūs žmonės gali būti laikomi keistuoliais ar įtarinėjami veikiantys dėl savanaudiškų paskatų (žr. pav. 18).

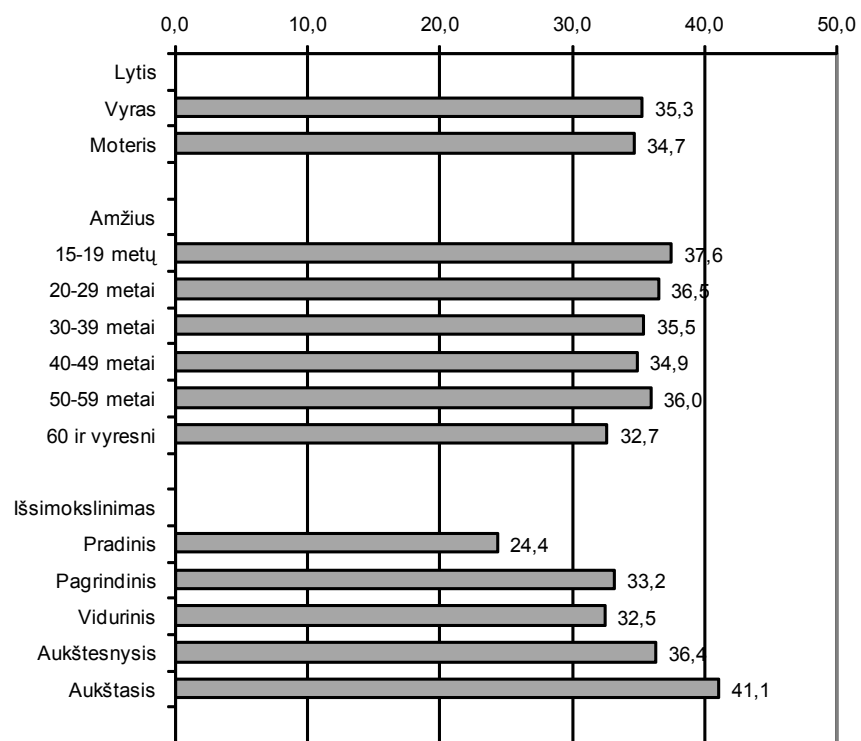
18 pav. Pilietinės galios indekso sudedamosios dalys 2008–2009 metais

Kita vertus, 2009 metų indekso reikšmė nerodo, kad Lietuvos visuomenei būtų būdinga didelė pilietinė galia. 35 iš 100 galimų balų leidžia kalbėti tik apie menką visuomenės pilietinį pajėgumą.

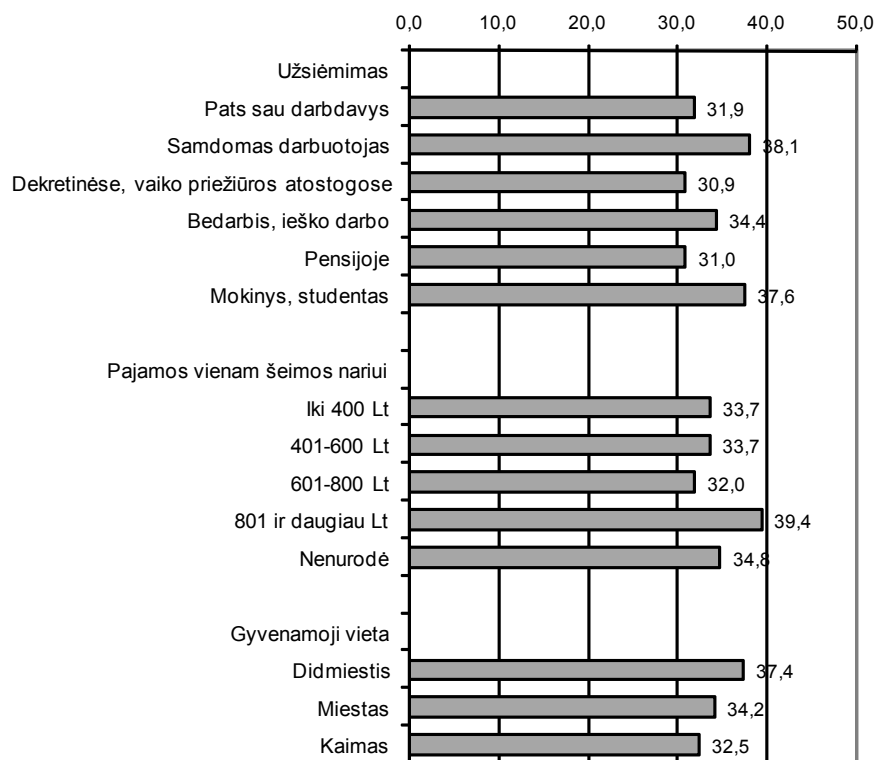
Kaip matyti iš duomenų, pateiktų 19 ir 20 paveiksle, Lietuvos visuomenėje daugiau pilietinės galios turi jauni ir darbingo amžiaus žmonės, turintys aukštąjį išsimokslinimą, dirbantys ir besimokantys, didesnes pajamas gaunantys, bei didmiesčiuose gyvenantys šalies gyventojai. Mažesnė pilietinė galia yra būdinga 60 metų ir vyresniems gyventojams, pensininkams, bedarbiams, vaiko priežiūros atostogose esančioms motinoms, verslininkams, kaimų ir mažesnių miestų gyventojams. Šie socialiniai portretai atitinka ankstesnių pilietinės galios tyrimų rezultatus, išskyrus vieną socialinę grupę – verslininkus (pačius sau darbdavius). Ankstesniuose 2007 metų ir 2008 metų tyrimuose ši grupė išsiskyrė bent jau ne mažesniu nei vidutinis pilietiniu aktyvumu, pilietinio dalyvavimo potencialu,

19 pav. Lietuvos visuomenės pilietinės galios indekso vidurkiaai pagal lytį, amžių ir išsimokslinimą

pilietinės įtakos suvokimu bei rizikų vertinimu. Pagal 2009 metų duomenis, ši kategorija žmonių iš kitų užimtumo grupių išsiskiria santykinai dideliu aktyvumu įvairiose pilietinėse veiklose. Tačiau šiai grupei yra būdingas itin menkas tikėjimas eilinių piliečių galia paveikti priimamus visuomenei svarbius sprendimus bei didesnis rizikų suvokimo lygis. Būtent todėl šios grupės pilietinės galios indekso reikšmė yra santykinai maža.

20 pav. Lietuvos visuomenės pilietinės galios indekso vidurkiaai pagal gyvenamąją vietą, užsiėmimą ir pajamas

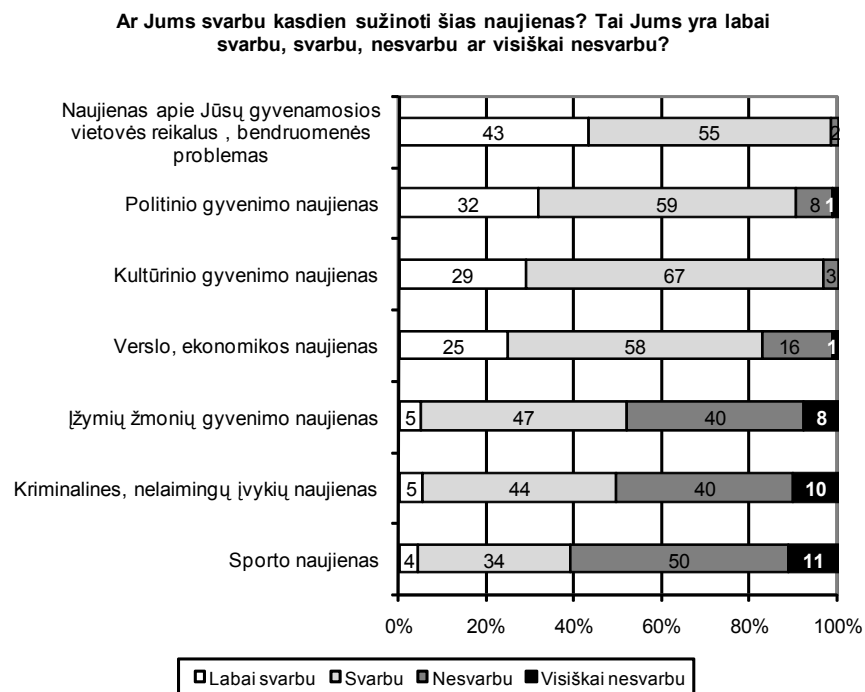

II. LIETUVOS MOKYTOJŲ PILIE TINĖS GALIOS INDEKSAS

1. DOMĖJIMASIS VIEŠAISIAIS REIKALAIS

Mokytojų domėjimasis viešaisiais reikalais skiriasi nuo Lietuvos visuomenėje vyraujančių tendencijų – tiek intensyvumo, tiek turinio požiūriu. Tai labai akivaizdžiai parodė jau 2008 metais atliktas Lietuvos mokytojų pilietinės galios indekso tyrimas. 2009 metų tyrimo duomenys dar kartą patvirtina prieš metus nustatytas tendencijas. Kaip matyti iš duomenų, pateiktų 21 paveiksle, absoliučiai daugumai (80–98 procentams) mokytojų yra labai svarbu ar svarbu kasdien

21 pav. Mokytojų domėjimasis viešaisiais reikalais

sužinoti naujienas apie jų gyvenamosios vietovės reikalus, politinio, kultūrinio gyvenimo, verslo ir ekonomikos naujienas. Mažiau mokytojams yra svarbu kasdien sekėti įžymių žmonių, kriminalines, nelaimingų įvykių ir sporto naujienas.

Siekdami aiškiau iliustruoti skirtumus tarp mokytojų domėjimosi viešojo gyvenimo naujienomis ir vyraujančių Lietuvos visuomenėje tendencijų, pasitelksime duomenis, pateiktus 4 lentelėje. Mokytojų dalis, kuriai yra „labai svarbu“ kasdien sužinoti kultūros naujienas, yra 7 kartus didesnė nei atitinkama visos Lietuvos visuomenės dalis. Mokytojų dalis, kuriai „labai svarbu“ kasdien sužinoti politinio gyvenimo naujienas yra beveik 3 kartus didesnė, o verslo naujienas ir gyvenamosios vietovės naujienas apie 2 kartus didesnė nei atitinkama visos visuomenės dalis. Kita vertus, du kartus mažesnei mokytojų daliai, nei atitinkamai visos visuomenės daliai, yra „labai svarbios“ kriminalinės ar sporto naujienos. Kai sudedami respondentai, kuriems „labai svarbu“, su tais, kuriems „svarbu“, ir palyginamas mokytojų ir Lietuvos gyventojų domėjimasis įvairiomis naujienomis, skirtumai nėra tokie ryškūs, tačiau išvardinti dėsningumai išlieka tie patys.

4 lentelė. Domėjimosi viešojo gyvenimo naujienomis skirtumai tarp Lietuvos mokytojų ir Lietuvos gyventojų

Naujienų grupės:	Labai svarbu kasdiena sužinoti naujienas			Labai svarbu + svarbu sužinoti naujienas		
	Mokytojai	Lietuvos gyventojai	Mokytojų ir Lietuvos gyventojų procento santykis	Mokytojai	Lietuvos gyventojai	Mokytojų ir Lietuvos gyventojų procento santykis
	%	%	/	%	%	/
Sporto naujienas	4	8	0,6	39	44	0,9
Įžymių žmonių gyvenimo naujienas	5	4	1,5	52	50	1,0
Kultūrinio gyvenimo naujienas	29	4	7,1	96	65	1,5

Politinio gyvenimo naujienas	32	12	2,6	91	74	1,2
Verslo, ekonomikos naujienas	25	11	2,3	83	71	1,2
Kriminalines, nelaimingų įvykių naujienas	5	10	0,5	49	76	0,6
Naujienas apie Jūsų gyvenamosios vietovės reikalus, bendruomenės problemas	43	24	1,8	98	91	1,1

Penki domėjimosi viešojo gyvenimo naujienomis rodikliai – kultūrinio gyvenimo, politinio gyvenimo, verslo ir ekonomikos naujienų ir naujienų apie gyvenamosios vietovės reikalus – buvo sujungti į vieną indeksą, įgyjantį reikšmes nuo 0 iki 100. Pagal 2009 metų mokytojų pilietinės galios tyrimo duomenis, mokytojų domėjimosi viešaisiais reikalais indekso reikšmė yra 53,7. Ji yra daug didesnė už Lietuvos gyventojų domėjimosi viešaisiais reikalais indekso reikšmę 39,8.

Lyginant šį rodiklį su 2008 metų mokytojų domėjimosi viešais reikalais indekso reikšme 55,6, matomas nedidelis šios indekso reikšmės sumažėjimas. Visi domėjimosi tam tikromis naujienų grupėmis skirtumai tarp 2008 ir 2009 metų duomenų yra statistinių paklaidų ribose, išskyrus domėjimąsi naujienomis apie gyvenamosios vietovės reikalus: šios naujienų grupės atveju, mokytojų, kuriems yra „labai svarbu“ sužinoti šias naujienas, dalis sumažėjo 11 procentų, tačiau tuo pat metu 12 procentų padidėjo mokytojų dalis, kuriai jas sužinoti tik „svarbu“. Kadangi skaičiuojant domėjimosi indeksą yra atsižvelgiama į tai, kiek svarbos teikiama vienai ar kitai naujienų grupei, šis skirtumas labiausiai ir lėmė mokytojų domėjimosi indekso nedidelį sumažėjimą.

Domėjimosi viešais reikalais indekso vidurkių pagal mokytojų dėstomą dalyką, amžių ir vietovę, kurioje jie dirba, analizė statistiškai reikšmingų skirtumų tarp šioms skirtingoms grupėms priskiriamų mokytojų neatskleidė.

2. PILIETINIS AKTYVUMAS

2009 metais daugiausia Lietuvos mokytojų dalyvavo trijose veiklose (22 pav.): labdaringoje veikloje (87 proc.), aplinkos tvarkymo talkose (79 proc.) ir vietos bendruomenių veikloje (70 proc.). Tai yra tos pačios veiklos, kurios sutelkia ir daugiausia Lietuvos gyventojų. Apie trečdalis mokytojų per pastaruosius metus buvo susitikę su žurnalistais ar patys rašė, kalbėjo visuomenės informavimo priemonėse, kreipėsi į valstybės kontroliuojančias institucijas pranešdami apie įstatymų pažeidimus, dalyvavo visuomeninių organizacijų, judėjimų veikloje ar pasirašė peticiją (ne internetu). Įvairiose kitose veiklose taip pat dalyvavo ne mažiau nei dešimtadalis pedagogų. Vienintelė iš tirtų veiklų, kurios mokytojai ėmėsi rečiau, buvo kreipimasis į advokatą, teismą ar prokuratūrą ginant viešą, kolektyvinį interesą.

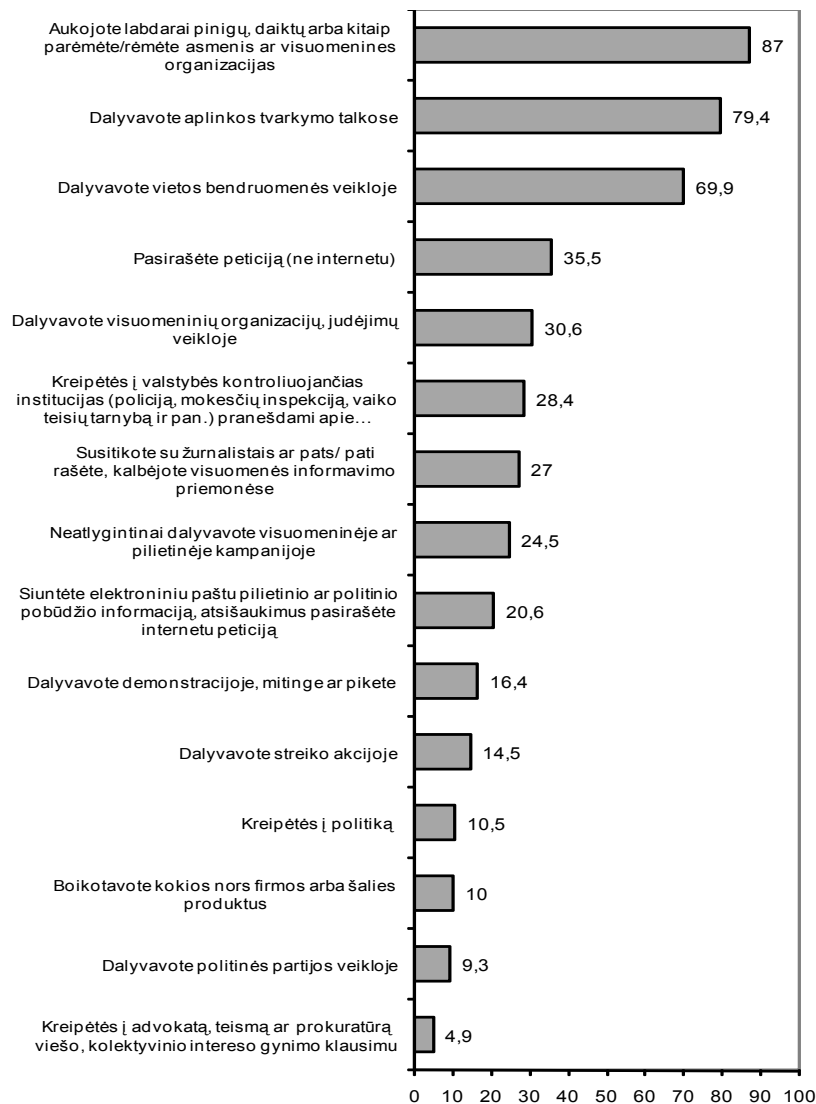
Per pastaruosius metus nedalyvavę nė vienoje tirtoje pilietinėje veikloje mokytojai tesudaro 3 procentus visų mokytojų. Visoje Lietuvos visuomenėje tokie gyventojai sudaro 10 kartų didesnę dalį – 30 procentų. 45 procentai mokytojų, dalyvavusių 2009 metų apklausoje, nurodė, kad per šiuos metus dalyvavo 5 ir daugiau veiklų, dar 37 procentai – 3 ar 4 veiklose, likę 15 procentų – 1 ar 2 veiklose.

Išanalizavus mokytojų dalyvavimą pilietinėse veiklose pagal jų amžių ir vietovę, kurioje dirba, matyti pora skirtumų. Pirma, jauni mokytojai (29 metų ir jaunesni) rečiau nei vyresni įsitraukia į bendruomenines veiklas: dalyvauja visuomeninių organizacijų, vietos bendruomenių veiklose, aplinkos tvarkymo talkose, labdaringoje veikloje. Antra, kaimo vietovėse dirbantys mokytojai rečiau dalyvavo protesto veiklose nei miestų mokytojai. Kitų sistemingų, statistiškai reikšmingų skirtumų tarp mokytojų pagal jų amžių ar gyvenamąją vietą nėra.

Mokytojų dalyvavimas, palyginus su Lietuvos visuomenės aktyvumu, yra nuo dviejų iki šešių kartų didesnis visose pilietinėse veiklose (žr. 5 lentelę). 2009 metais kelis kartus didesnė mokytojų dalis, palyginus su visų gyventojų dalimi, dalyvavo protesto akcijose (streikuose, demonstracijose, mitinguose, peticijų pasirašyme). Kita vertus, kai lyginamos dvi grupės pasitelkiant dalyvaujančiųjų tam tikrose veiklose procento santykį, galima nepastebėti, kokio dydžio skirtumai už šio santykio slypi: pavyzdžiui, mokytojų, kurie dalyvauja bendruomeninėse veiklose, dalis yra du kartus didesnė nei tokia veikla užsiimančių gyventojų dalis, tačiau, jeigu pažvelgsime į procentų skirtumą, matysime, kad nurodyti „du kartai“ reiškia net 40 procentų skirtumą. Todėl, analizuojant skirtumus tarp mokytojų ir visos

visuomenės pilietinio aktyvumo, verta atsižvelgti tiek į procentų skirtumus, tiek į procentų santykį.

22 pav. Mokytojų dalyvavimas pilietinėse veiklose (proc.)

5 lentelė. Mokytojų ir Lietuvos gyventojų dalyvavimo įvairiose pilietinėse veiklose procentai

Veiklos	Mokytojai	Lietuvos gyventojai	Mokytojų ir gyventojų procento santykis
Aukojote labdarai pinigų, daiktų arba kitaip parėmėte/rėmėte asmenis ar visuomenines organizacijas	87	44,6	2,0
Dalyvavote aplinkos tvarkymo talkose	79,4	46,4	1,7
Dalyvavote vietos bendruomenės veikloje	69,9	32,9	2,1
Pasirašėte peticiją (ne internetu)	35,5	9,9	3,6
Dalyvavote visuomeninių organizacijų, judėjimų veikloje	30,6	9,8	3,1
Kreipėtės į valstybės kontroliuojančias institucijas pranešdami apie įstatymų pažeidimus	28,4	10,2	2,8
Susitikote su žurnalistais ar pats/ pati rašėte, kalbėjote visuomenės informavimo priemonėse	27	6,4	4,2
Neatlygintinai dalyvavote visuomeninėje ar pilietinėje kampanijoje	24,5	7,5	3,2
Siuntėte elektroniniu paštu pilietinio ar politinio pobūdžio informaciją, atsisaukimus pasirašėte internetu peticiją	20,6	6,8	3,1
Dalyvavote demonstracijoje, mitinge ar pikete	16,4	7,7	2,1
Dalyvavote streiko akcijoje	14,5	2,3	6,3
Kreipėtės į politiką	10,5	4,7	2,2
Boikotavote kokios nors firmos arba šalies produktus	10	4,5	2,2
Dalyvavote politinės partijos veikloje	9,3	4,7	2,0
Kreipėtės į advokatą, teismą ar prokuratūrą viešo, kolektyvinio intereso gynimo klausimu	4,9	3,9	1,3

Pasidomėję, ar pakito mokytojų pilietinis aktyvumas nuo 2008 metų, pamatysime ryškų dalyvavimo sumažėjimą tik vienoje veikloje: 2008 metais 28 pro-

centai apklaustų mokytojų nurodė dalyvavę streikuose, o 2009 metais tokių buvo du kartus mažesnė jų dalis – 14,5 procento.

2009 metų mokytojų pilietinio aktyvumo indekso reikšmė – 70,0. 2008 metais šis indeksas buvo 75,3. Tai rodo, kad šiais metais mokytojų dalyvavimas pilietinėse veiklose buvo truputį mažesnis nei 2008 metais. Tokį indekso sumažėjimą galima sieti su paminėtu mažesniu dalyvavimu protesto veiklose.

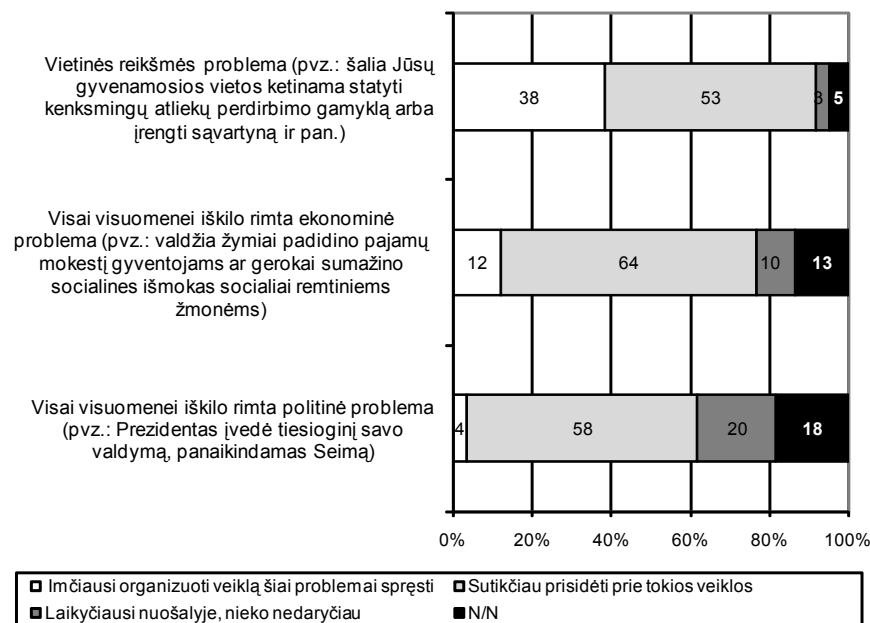
2009 metų mokytojų pilietinio aktyvumo indeksas (70,0) yra du kartus didesnis nei Lietuvos gyventojų pilietinio aktyvumo indeksas (34,8).

3. DALYVAVIMO PILIETINĖSE VEIKLOSE POTENCIALAS

Duomenys apie mokytojų dalyvavimo pilietinėse veiklose potencialą rodo, kad 4 iš 10 mokytojų imtųsi organizuoti veiklą, jeigu iškiltų vietinės reikšmės problema, 5 iš 10 prisidėtų prie tokios veiklos ir tik labai maža dalis (3 proc.) laikytųsi nuošalyje (žr. 23 paveikslą). Kaip ir 2008 metais, 2009-aisiais mokytojai buvo daug mažiau linkę organizuoti veiklą, jeigu iškiltų visai visuomenei svarbi ekonominė ar politinė problema: tik 12 procentų mokytojų nurodė, kad imtųsi organizuoti veiklą kilus rimtai ekonominei problemai, o 4 procentai – kilus politinei problemai. Kita vertus, 6 iš 10 mokytojų teigia, jog prisidėtų prie tokių veiklų, jeigu kas nors kitas imtųsi jas organizuoti. Taigi galima teigti, kad mokytojai žvelgia į save kaip vietinių bendruomenių lyderius, tačiau nėra pasirengę imtis lyderystės nacionaliniu lygmeniu.

Analizuojant mokytojų pilietinį potencialą pagal amžių ir gyvenamąją vietą pastebėta, kad jauni mokytojai (39 metų ir jaunesni) šiek tiek dažniau nurodė, kad liktų nuošalyje visai visuomenei susidūrus su rimta politine problema (26 proc.). Taip teigė 18 procentų mokytojų, kurių amžius nuo 40 iki 49 metų, bei 14 procentų mokytojų, sulaukusių 50 ir daugiau metų. Kad imtųsi organizuoti veiklą kilus politinei problemai, dažniau teigė didmiesčiuose ir rajonų centruose dirbantys mokytojai (atitinkamai 5 ir 8 proc.) nei kaimo vietovėse dirbantys pedagogai (2 proc.). Tačiau mokytojų nuostatos dėl veiklos, iškilus visai visuomenei aktualiai ekonominei problemai ar vietinės reikšmės problemai, įvairiose amžiaus grupėse ir pagal vietovę, kurioje dirbama, nesiskyrė. Mokytojų dėstomas dalykas neturi jokios įtakos jų pilietiniam potencialui.

23 pav. Mokytojų atsakymai į klausimą: „Įsivaizduokite, kad staiga iškilo rimta politinė/ekonominė/vietinės reikšmės problema. Kaip Jūs elgtumėtės tokioje situacijoje?“

Lygindami mokytojų pilietinės veiklos potencialą su Lietuvos gyventojų potencialu galime išskirti keletą dalykų:

1) daugiau mokytojų imtųsi organizuoti veiklą, jeigu iškiltų rimta vietinės reikšmės problema (mokytojų ir visų gyventojų dalies procentinis skirtumas – 9 proc.), tačiau telkiant žmones, iškilus rimtai nacionalinei ekonominei ar politinei problemai, tarp mokytojų nebūtų daugiau organizatorių nei visoje Lietuvos visuomenėje;

2) visais trim atvejais žymiai didesnę dalis mokytojų prisidėtų prie veiklos, jeigu ją organizuotų kas nors kitas. Mokytojų ir gyventojų, kurie prisidėtų prie veiklos iškilus politinei problemai, procentinis skirtumas – 38, ekonominei problemai – 54, o vietinės reikšmės problemai – 50 procentų;

3) atitinkamai mažesnę mokytojų dalis liktų nuošalyje šioms problemoms iškilus. Mokytojų ir gyventojų, kurie liktų nuošalyje iškilus politinei problemai,

procentinis skirtumas – 13, ekonominei problemai – 14, o vietinės reikšmės problemai – 8 procentai.

Dalyvavimo pilietinėse veiklose potencialo rodikliai liudija, kad per pastaruosius metus šios mokytojų pilietinės nuostatos reikšmingai nepakito. 2009 metų mokytojų pilietinės veiklos potencialo indekso vidurkio reikšmė yra 47,5. 2008 metais ši reikšmė buvo 50,1. Vis dėlto šio skirtumo nereikėtų skubėti interpretuoti kaip mokytojų pilietinės veiklos potencialo sumažėjimo: kiekvieno pilietinės veiklos potencialo rodiklio 2008 ir 2009 metų duomenų skirtumai yra nedideli ir neperžengia statistinės paklaidos ribų.

Aptartus mokytojų ir Lietuvos gyventojų dalyvavimo pilietinėse veiklose potencialo skirtumus atspindi ir šio matmens indeksų skirtumai: Lietuvos visuomenės pilietinės veiklos potencialo indekso vidurkis – 38,3. Taigi mokytojų indekso reikšmė yra 10 balų didesnė.

4 PILIETINĖS ĮTAKOS SUVOKIMAS

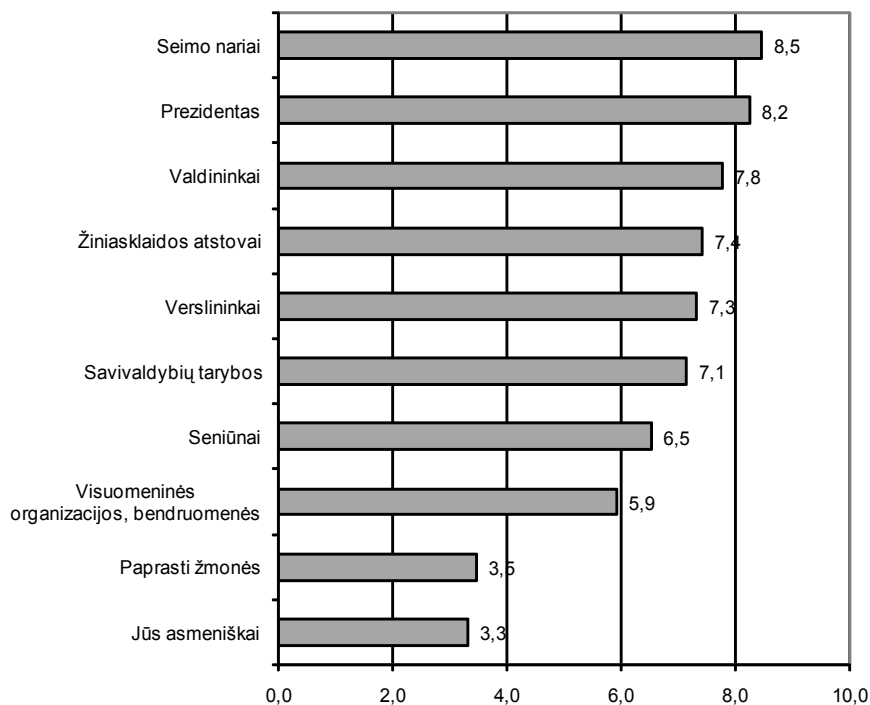
Mokytojų nuomonė sutampa su Lietuvos gyventojų nuomone, kad daugiausiai galios priimant sprendimus, svarbius visai visuomenei ar atskiroms jos grupėms, turi valdžios atstovai: Seimo nariai, Prezidentas, valdininkai. Taip pat kaip ir Lietuvos gyventojai, mokytojai vidutiniškai 7 balais iš 10 vertina žiniasklaidos atstovų, verslininkų, savivaldybių tarybų, seniūnų įtaką. Kaip ir visa visuomenė, mažiausiai tokios galios mokytojai priskiria eiliniams piliečiams ir jų organizacijoms (žr. 24 paveikslą).

Nors mokytojų požiūris į skirtingų socialinių grupių galią yra toks pat, kaip ir Lietuvos gyventojų, esama vieno esminio skirtumo: mokytojai šiek tiek labiau tiki visuomeninių organizacijų galia: šiuo klausimu jų vertinimo vidurkis yra 5,9, o visuomenės vertinimo vidurkis – 4,9. Mokytojau taip pat optimistiškiau vertina eilinių Lietuvos piliečių galią (atitinkami vidurkiai 3,5 ir 2,8) bei savo pačių galią paveikti priimamus sprendimus (atitinkami vidurkiai 3,3 ir 2,5). Dar vienas skirtumas – mokytojai šiek tiek daugiau galios priskiria žiniasklaidos atstovams: jų vertinimo vidurkis 7,4, o visuomenės vertinimo vidurkis – 6,6.

Lyginant skirtingo amžiaus mokytojų nuomones apie įvairių visuomeninių grupių galias, aiškėja, kad 29 metų ir jaunesni mokytojai šiek tiek optimistiškiau nei vyresnių grupių pedagogai vertina savo pačių, kitų eilinių piliečių bei jų

organizacijų galią ir vidutiniškai mažiau galios priskiria kitoms visuomeninėms grupėms. Taip pat pagal šiuos rodiklius skiriasi miestuose ir kaimo vietovėse dirbantys pedagogai: didmiesčių ir miestų mokytojai šiek tiek daugiau galios suteikia visoms tirtoms visuomeninėms grupėms, o kaimo mokytojai visoms grupėms – šiek tiek mažiau.

24 pav. Mokytojų įvairių visuomeninių grupių įtakos vertinimo vidurkiai

2009 metų mokytojų pilietinės įtakos suvokimo indekso reikšmių vidurkis yra 56,8. 2008 metais mokytojų šio indekso vidutinė reikšmė buvo 53,2. Vis dėlto šis skirtumas išlieka statistinės paklaidos ribose.

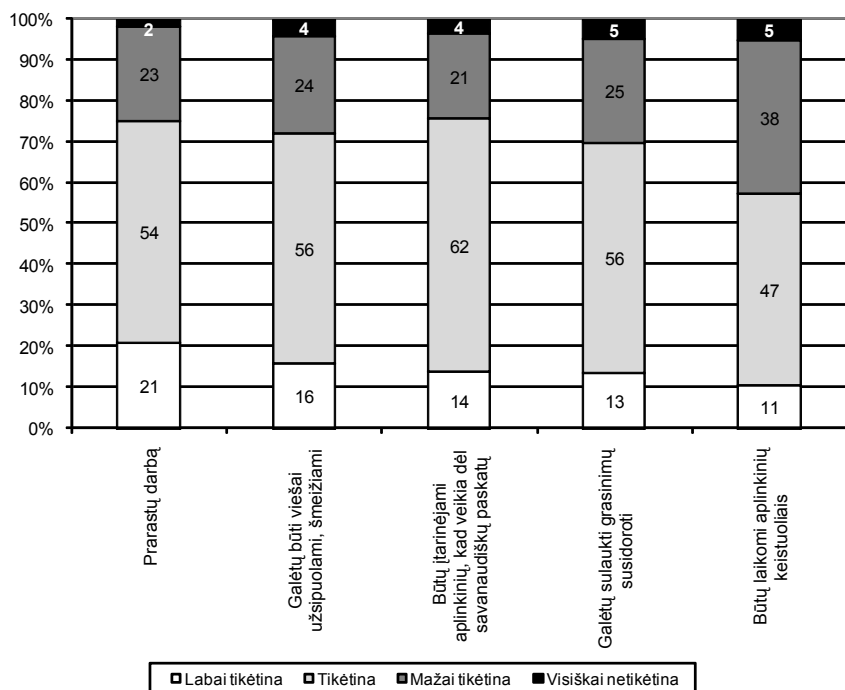
Mokytojai labiau tiki eilinių piliečių galia, tą atspindi ir mokytojų bei Lietuvos gyventojų pilietinės įtakos suvokimo indekso reikšmių skirtumas: Lietuvos gyventojų šio indekso reikšmė yra tik 43,6.

5. RIZIKŲ, SUSIJUSIŲ SU PILIETINĖMIS VEIKLOMIS, VERTINIMAS

Atsakydami į klausimą apie skirtingų rizikų, su kuriomis gali susidurti pilietiškai aktyvus Lietuvos gyventojas, tikėtinumą, 7 iš 10 mokytojų nurodė, kad jų nuomone, yra labai tikėtina ar tikėtina, kad aktyvus pilietis Lietuvoje praras darbą, bus viešai užsipuolamas, šmeižiamas, įtarinėjamas aplinkinių veikias dėl savanaudiškų paskatų, sulauks grasinimų susidoroti. 6 iš 10 taip pat manė, kad labai tikėtina ar tikėtina, kad toks žmogus bus laikomas aplinkinių keistuoliu (žr. 25 paveikslą).

Mokytojų požiūris į rizikas priklauso nuo jų amžiaus. 29 metų ir jaunesni mokytojai gerokai rečiau negu vyresni jų kolegų išvardintas grėsmes vertino kaip „labai tikėtinas“. Pavyzdžiui, tik 5 procentai šios amžiaus grupės mokytojų manė,

25 pav. Mokytojų rizikų, susijusių su dalyvavimu pilietinėse veiklose, vertinimas

kad prarasti darbą yra „labai tikėtina“, taip manančių 30–39 metų amžiaus grupėje buvo 17 procentų, o 40–49 metų amžiaus grupėje – 22 procentai, tarp 50 metų ir vyresnių mokytojų tokių buvo net 28 procentai. Tokie pat dėsniumai pastebimi ir vertinant kitas grėsmes. Skirtingus dalykus dėsnačių ir skirtingose vietovėse dirbančių mokytojų nuomonės šiuo klausimu nesiskyrė.

Palyginus mokytojų ir Lietuvos gyventojų įvairių rizikų, susijusių su pilietinėmis veiklomis, vertinimą, matyti, kad keturias iš penkių rizikas mokytojai vertina kaip labai tikėtinas ar tikėtinas (žr. 6 lentelę).

6 lentelė. Mokytojų ir Lietuvos gyventojų, rizikas vertinančių kaip „labai tikėtinas“ ar „tikėtinas“, procentas

Rizikos	Mokytojai	Lietuvos gyventojai	Mokytojų ir gyventojų procento skirtumas
Prarastų darbą	75	73	2
Galėtų sulaukti grasinimų susidoroti	70	62	8
Galėtų būti viešai užsipuolami, šmeižiami	72	61	11
Būtų laikomi aplinkinių keistuoliais	57	43	14
Būtų įtarinėjami aplinkinių, kad veikia dėl savanaudiškų paskatų	76	59	16

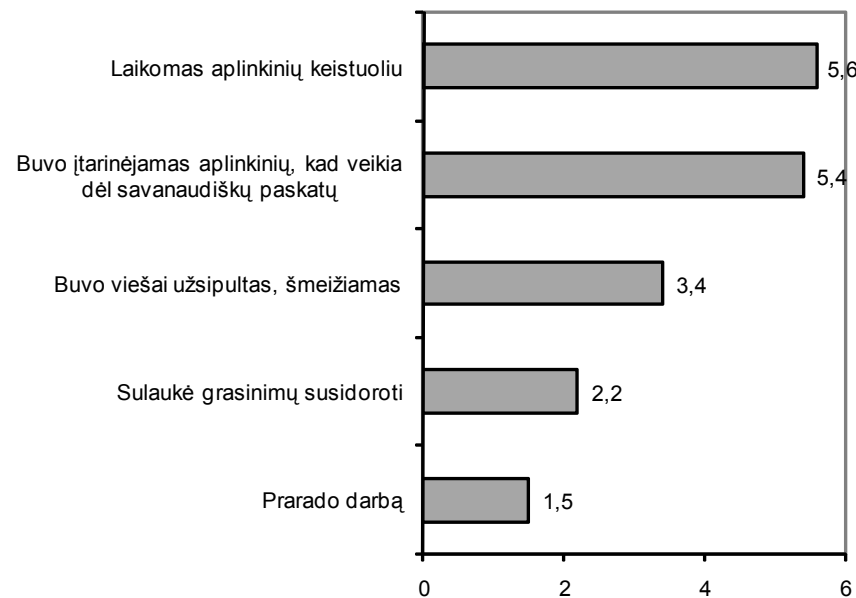
2008 metais daugiau mokytojų manė, kad žmogus, aktyviai dalyvaujantis pilietinėse veiklose, gali būti aplinkinių laikomas keistuoliu (70 proc.) ar įtarinėjamas, kad veikia dėl savanaudiškų paskatų (81 proc.). 2009 metais taip manančių mokytojų sumažėjo: tebuvo atitinkamai 57 ir 76 procentai. Kadangi tiek mokytojų, tiek Lietuvos gyventojų tyrimų duomenys rodo tą patį pokytį, galima drąsiau teigti, kad Lietuvos visuomenėje iš tiesų kinta gyventojų požiūris į pilietinę veiklą: ji dažniau pradeda supracasti kaip įprasta visuomenei veikla.

2009 metų mokytojų pilietinės veiklos rizikų vertinimo indekso vidurkis yra 16,9. 2008 metais šis rodiklis buvo 14,6. Taigi per pastaruosius metus šioje dimensijoje įvyko nedidelis teigiamas poslinkis. Tačiau palyginę mokytojų pilietinės veiklos rizikos vertinimo indekso reikšmę su visos visuomenės reikšme –

23,2, turime pripažinti, kad mokytojai, kurie yra pilietiškai aktyvesni visuomenės nariai, gerokai dažniau pilietinį aktyvumą sieja su rizikomis.

Kaip ir reprezentatyvioje Lietuvos gyventojų apklausoje, taip ir mokytojų apklausoje buvo teiraujamasi, ar per pastaruosius penkerius metus dėl dalyvavimo pilietinėse veiklose mokytojams yra tekę patirti asmeninę žalą (žr. 26 paveikslą). Bent vieną žalą nurodė patyrę 11, 5 procento mokytojų. Šiuo aspektu mokytojų duomenys nesiskiria nuo visos visuomenės duomenų. Tačiau vieną skirtumą galima išvelgti vertinant atskirus rodiklius: skirtingai nei reprezentatyvioje Lietuvos gyventojų apklausoje, mokytojai dažniau minėjo, kad dėl savo pilietinių veiklų yra laikomi keistuoliais ar įtarinėjami aplinkinių, kad veikia dėl savanaudiškų paskatų. Taigi, viena vertus, tyrimas rodo, kad mokytojai yra bendruomenių lyderiai, kita vertus, pilietiškai aktyvūs mokytojai pasigenda bendruomenės supratimo ir moralinio palaikymo. Tad socialinė aplinka pilietinei veiklai Lietuvoje išlieka ne itin palanki.

26 pav. Mokytojų, per pastaruosius 5 metus patyrusių žalą dėl iniciavimo ar dalyvavimo pilietinėse veiklose, akcijose, procentas.

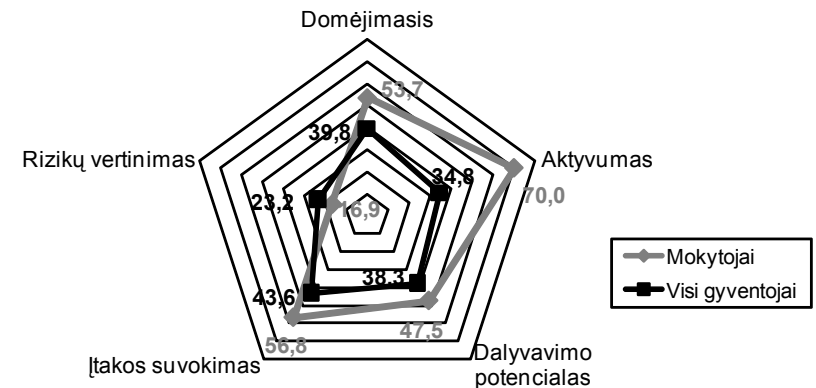

6. PILIETINĖS GALIOS INDEKSAS

2009 metais Lietuvos mokytojų pilietinės galios indekso reikšmė buvo 47,8. Lietuvos visuomenės pilietinės galios indeksas – 35,0. Taigi, kaip ir 2008 metais, mokytojai turi daugiau pilietinės galios nei vidutiniškai jos turi kiti Lietuvos gyventojai.

27 paveikslas apibendrina mokytojų ir Lietuvos gyventojų pilietinę galią analizuotose dimensijose. Matome, kad mokytojai labiau domisi viešaisiais reikalais, daugiau dalyvauja įvairiose pilietinėse veiklose, turi daugiau pilietinės veiklos potencialo, labiau tiki eilinių piliečių galia paveikti sprendimus, svarbius visai visuomenei ar atskiroms jos grupėms. Tačiau tuo pat metu mokytojai dažniau patiria grėsmes asmeniškai nukentėti dėl pilietinio aktyvumo.

27 pav. Pilietinės galios indekso dimensijos: mokytojų ir visų Lietuvos gyventojų

IŠVADOS

LIETUVOS VISUOMENĖS PILIETINĖ GALIA

1. 2009 metų Lietuvos gyventojų pilietinės galios indeksas yra 35,0 iš 100 balų. Palyginus šią reikšmę su 2008 metų indekso reikšme – 33,2, galima daryti išvadą, kad šiais metais Lietuvos gyventojai įgijo daugiau pilietinės galios nei turėjo 2008 metais. Šį pokytį labiausiai lėmė išaugęs gyventojų dalyvavimas bendruomeninėje veikloje ir protesto akcijose bei jų šiek tiek pakitusi nuostata dėl kai kurių rizikų, susijusių su pilietinėmis veiklomis, tikėtimumo.

Kita vertus, 2009 metų rodiklis nerodo, kad Lietuvos visuomenei būtų būdinga didelė pilietinė galia. 35 iš 100 galimų balų liudija menką visuomenės pilietinį pajėgumą.

Lietuvos visuomenėje daugiau pilietinės galios turi jauni ir darbingo amžiaus, įgiję aukštąjį išsimokslinimą, dirbantys ir besimokantys, didesnes pajamas gaunantys, bei didmiesčiuose gyvenantys šalies gyventojai. Mažesnė pilietinė galia yra būdinga 60 metų ir vyresniems gyventojams, pensininkams, bedarbiams, vaiko priežiūros atostogose esančioms motinoms, verslininkams, kaimų ir mažesnių miestų gyventojams.

2. 2009 metais Lietuvos gyventojų dėmesys viešojo gyvenimo naujienoms šiek tiek sumažėjo. Tik labai mažai daliai gyventojų labai svarbu kasdien sužinoti politinio gyvenimo bei verslo ir ekonomikos naujienas, kultūrinės krašto naujienas. Vienintelė naujienų grupė, sulaukusi didesnio gyventojų dėmesio – naujienos apie gyvenamosios vietovės reikalus, bendruomenės problemas. 2009 metų Lietuvos gyventojų domėjimosi viešais reikalais indekso vidurkis yra 39,8 iš 100 balų. 2008 metais šio indekso reikšmė buvo 42,1.

Tarp domėjimosi politinėmis naujienomis ir amžiaus yra tiesinis ryšys: kuo vyresni gyventojai, tuo didesnė jų dalis seka šias naujienas. Šia naujienų grupe taip pat labiau domisi žmonės, turintys aukštąjį ir aukštesnįjį išsimokslinimą, o rečiau – mažiau išsimokslinę gyventojai. Panašius išsimokslinimo įtakos dėsningumus galima įžvelgti ir analizuojant domėjimąsi verslo bei ekonomikos naujienomis, tik

šio rodiklio atveju didesnę įtaką turi ne amžius, o gyventojų užimtumo statusas: šios naujienos įdomesnės yra dirbantiems žmonėms, mažiau įdomios – pensininkams, bedarbiams, vaikus priežiūrintiems ar besimokantiems. Didžiausią įtaką domėjimuisi kultūros naujienomis turi išsimokslinimas. Dėmesys naujienoms apie gyvenamosios vietovės reikalus, bendruomenės problemas labiausiai priklauso nuo gyvenamosios vietos: šios naujienos labiau rūpi kaimiškųjų vietovių gyventojams.

3. 2009 metais gyventojų pilietinis aktyvumas buvo didesnis nei 2008 metais. 2009 metų Lietuvos gyventojų pilietinio aktyvumo indeksas yra 34,8 iš 100 galimų, o 2008 metais šio indekso reikšmė buvo lygi 29,8.

Per pastaruosius metus bent vienoje tirtų pilietinių veiklų dalyvavo 7 iš 10 Lietuvos gyventojų. Pilietinės veiklos, kurios pritraukia daugiausia gyventojų, nuo 2007 metų išlieka tos pačios. Beveik pusė šalies gyventojų dalyvauja labdarinėje veikloje bei aplinkos tvarkymo talkose. Trečdalis Lietuvos žmonių prisideda prie vietos bendruomenių veiklos. Įvairios kitos pilietinės veiklos – dalyvavimas nevyriausybinėse organizacijose, protesto akcijose ir kitur – sutelkia vos dešimtadalį šalies gyventojų.

Lyginant 2008 ir 2009 metų gyventojų pilietinio aktyvumo lygio dinamiką pagal atskiras veiklas matomi keli reikšmingi skirtumai. Pirma, per pastaruosius metus reikšmingai daugiau gyventojų dalyvavo bendruomeninėje veikloje (aplinkos tvarkymo talkose ir vietos bendruomenių veikloje). Antra, 2009 metais padaugėjo žmonių, dalyvaujančių protesto akcijose. Trečia, nors labdaringa veikla išlieka viena iš daugiausiai gyventojų įtraukiančių pilietinių veiklų, per metus labdarai aukojančių žmonių skaičius sumažėjo. Taip pat tyrimų duomenys rodo, kad sumažėjo ir žmonių, pranešančių valstybės kontroliuojančioms institucijoms apie įstatymų pažeidimus.

Analizuojant gyventojų socialinių demografinių charakteristikų įtaką dalyvavimui pilietinėse veiklose, nustatyti tie patys dėsningumai, kuriuos atskleidė ankstesnių metų tyrimai. Lietuvos žmonių pilietinis aktyvumas labiausiai priklauso nuo jų išsimokslinimo: aktyviausi visuomenės nariai yra gyventojai, turintys aukštąjį išsimokslinimą. Taip pat pilietiniam dalyvavimui įtakos turi amžius: visuomeninių organizacijų ir judėjimų veikloje bei aplinkos tvarkymo talkose dalyvaujanti jaunimo (15–19 metų) dalis yra didesnė nei kitų amžiaus grupių da-

lys. Veiklose, paremtose naujųjų informacinių technologijų naudojimu, taip pat dažniau dalyvauja jauni ir brandaus amžiaus šalies gyventojai. Vyresni, pensijinio amžiaus gyventojai yra mažiausiai aktyvi visuomenės grupė. Tyrimo duomenys atskleidžia ir kaimo bei miesto gyventojų dalyvavimo skirtumus. Pirma, miestų ir didmiesčių gyventojai dažniau nei kaimo dalyvauja protesto akcijoje. Antra, kaimo gyventojai dažniau nei miestų ir didmiesčių yra įsitraukę į bendruomeninę veiklą.

4. Lietuvos gyventojų dalyvavimo pilietinėse veiklose potencialas 2009 metais liko toks pat kaip ir prieš metus: pilietinio dalyvavimo potencialo indeksas 2009 metais yra 38,3 iš 100, 2008 metais buvo lygus 37,8.

2009 metų duomenys patvirtina tendenciją, atskleistą dar 2007 ir 2008 metų tyrimuose. Daugiausia pilietinio aktyvumo potencialo glūdi vietinėse bendruomenėse: net trečdalis gyventojų imtųsi organizuoti veiklą, jeigu iškiltų vietinės reikšmės problema, o dar pusė prisidėtų prie šios veiklos. Visuomenėje kilus rimtai ekonominei arba politinei problemai, atitinkamai tris arba septynis kartus mažesnė žmonių dalis imtųsi organizuoti veiklą šioms problemoms spręsti, o maždaug trečdalis gyventojų laikytųsi nuošalyje.

Palyginus 2008 ir 2009 metų duomenis, galima pastebėti vieną teigiamą tendenciją: 2009 metais sumažėjo gyventojų, kuriems būdinga nuostata laikytis nuošalyje, atitinkamai padaugėjo tokių, kurie nežino ar yra netikri, kaip jie elgsis iškilus vietinės reikšmės problemai ar visai visuomenei susidūrus su rimta ekonomine arba politine problema. Šis poslinkis gali būti vertinamas kaip prielaida pilietinės veiklos potencialui augti.

Analizuojant dalyvavimo pilietinėse veiklose potencialą pagal socialines demografines gyventojų charakteristikas nustatyti keli dėsniniai: dažniau organizuoti veiklą imtųsi, ypač iškilus vietinės reikšmės ir ekonominei problemai, darbingo amžiaus žmonės (20–59 metų); nuostata imtis veiklos dažniau yra būdinga vidurinių ir aukštesnį išsimokslinimą turintiems gyventojams; sandomi darbininkai, bedarbiai ir moksleiviai, studentai dažniau nei kitos užimtumo grupės nurodė, kad imtųsi organizuoti veiklas; nuostata laikytis nuošalyje, kai visai šaliai iškyla rimta ekonominė ir politinė problema, šiek tiek dažniau būdinga kaimo nei didmiesčių gyventojams.

5. Per paskutinius metus visuomenės pilietinės įtakos suvokimas reikšmingai nepakito. 2009 metų Lietuvos gyventojų pilietinės įtakos indeksas yra 43,6 iš 100 balų, o 2008 metų indekso reikšmė buvo 42,6.

Lietuvos gyventojų nuomone, priimant visai šaliai svarbius sprendimus daugiausiai įtakos turi Prezidentas, Seimo nariai ir valdininkai. Šioms trimis grupėms gyventojai priskyrė daugiausiai galios ir 2007, ir 2008 metų tyrimuose. Tačiau 2009 metais matomas vienas svarbus skirtumas: per pastaruosius metus padidėjo gyventojų tikėjimas Prezidento galia. Anksčiau gyventojai daugiau įtakos priskirdavo Seimo nariams ir valdininkams. Mažiau įtakos nei nacionalinės valdžios atstovai, Lietuvos gyventojų vertinimu, turi verslininkai, žiniasklaidos atstovai ir vietinės valdžios institucijų nariai (savivaldybių tarybos ir seniūnai). Tačiau šių grupių įtaka yra suvokiama kaip ganėtinai svari.

2009 metais visiškai nesikeitė gyventojų požiūris į jų pačių, kitų eilinių piliečių ar jų organizacijų galią: visuomenėje tebevyrauja nuostata, kad eiliniai piliečiai ir jų organizacijos turi tik labai mažai galios arba beveik neturi galios paveikti priimamus sprendimus, svarbius visos visuomenės ar atskirų jos grupių gyvenimui.

Daugiau tikėjimo eilinių piliečių ir jų organizacijų galia turi jauni šalies gyventojai, ypač jauniausia karta (15–19 metų amžiaus), dirbantys ir besimokantys, turintys aukštąjį išsimokslinimą, gyvenantys miestuose ir didmiesčiuose. Mažiau eilinių piliečių įtaka tiki vyresni nei 40 metų gyventojai, turintys tik pradinį išsimokslinimą, kaimo gyventojai.

6. 2009 metais visuomenė pradėjo įžvelgti šiek tiek mažiau grėsmių, galinčių kilti mūsų šalyje žmogui, kuris inicijuoja ar aktyviai dalyvauja pilietinėse veiklose. 2009 metų Lietuvos gyventojų pilietinės veiklos rizikų vertinimo indeksas yra 23,2 iš 100 balų, o 2008 metais šis indeksas buvo 21,3.

2009 metų tyrimo duomenys rodo, kad daugiau nei pusė (6 iš 10) Lietuvos gyventojų mano, kad labai tikėtina ar tikėtina, kad žmogus, kuris inicijuoja ar aktyviai dalyvauja pilietinėse veiklose, gali dėl šios veiklos prarasti darbą, sulaukti grasinimų susidoroti, būti šmeižiamas, įtarinėjamas aplinkinių veikias dėl savanaudiškų paskatų. 4 iš 10 mano, kad yra labai tikėtina ar tikėtina, kad toks žmogus pelnys „keistuolio“ vardą. Skirtingoms socialinėms demografinėms grupėms priklausantys gyventojai panašiai vertina šių rizikų tikėtinumą.

Palyginus 2009 ir 2008 metų duomenis pastebėta keletas dalykų. Pirmia, 2009 metų tyrime respondentų, manančių, kad šios rizikos yra labai tikėtinos dalis buvo mažesnė nei anksčiau. Antra, 2009 metais sumažėjo gyventojų, kurie mano, kad labai tikėtina ar tikėtina, jog žmogus dėl pilietinio aktyvumo mūsų visuomenėje būtų laikomas aplinkinių keistuoliu arba būtų įtarinėjamas veikiąs iš savanaudiškų paskatų. Atsižvelgus į šiuos pokyčius, galima daryti prielaidą, kad per pastaruosius metus pradėjo ryškėti teigiami poslinkiai: pilietiškai pasyvioje visuomenėje vyravusį pilietiškai aktyvaus žmogaus kaip devianto, dominuojančią „nedalyvavimo normą“ pažeidžiančio žmogaus, įvaizdį palaipsniui keičia pilietiškai aktyvaus žmogaus, užsiimančio įprasta visuomenei veikla, vaizdinys.

MOKYTOJŲ PILIETINĖ GALIA

1. Mokytojai turi daugiau pilietinės galios nei vidutiniškai jos yra Lietuvos visuomenėje. 2009 metų Lietuvos mokytojų pilietinės galios indeksas – 47,8, Lietuvos visuomenės pilietinės galios indekso reikšmė – 35,0.

Nors per pastaruosius metus mokytojų pilietinės galios indeksas nepakito – 2008 metais šio indekso reikšmė buvo 48,6 – įvyko tam tikrų nedidelių pokyčių atskirose mokytojų pilietinės galios dimensijose.

2. Mokytojų domėjimasis viešaisiais reikalais skiriasi nuo Lietuvos visuomenėje vyraujančių tendencijų – tiek intensyvumo, tiek turinio požiūriu. Beveik visiems mokytojams yra labai svarbu ar svarbu kasdien sekti viešojo gyvenimo naujienas. Pagal 2009 metų tyrimo duomenis, mokytojų dalis, kuriai yra labai svarbu kasdien sužinoti kultūros naujienas, yra 7 kartus didesnė nei atitinkama Lietuvos visuomenės dalis. Mokytojų dalis, kuriai labai svarbu kasdien sužinoti politinio gyvenimo naujienas yra beveik 3 kartus didesnė, o verslo naujienas ir gyvenamosios vietovės naujienas – maždaug 2 kartus didesnė nei atitinkama visuomenės dalis. Kita vertus, mokytojų, kuriems yra labai svarbios kriminalinės naujienos ar sporto naujienos, nuošimtis yra du kartus mažesnė nei atitinkamas Lietuvos gyventojų nuošimtis.

2009 metų mokytojų pilietinės galios tyrimo duomenimis, mokytojų domėjimosi viešaisiais reikalais indeksas yra 53,7 (Lietuvos gyventojų domėjimosi

indekso reikšmė – 39,8). Palyginus 2009 metų mokytojų domėjimosi viešaisiais reikalais indekso reikšmę su 2008 metų šio indekso reikšme – 55,6, matomas nedidelis sumažėjimas. Visi domėjimosi tam tikromis naujienų grupėmis skirtumai tarp 2008 ir 2009 metų duomenų yra statistinių paklaidų ribose, išskyrus vieną rodiklį, kuris ir nulėmė 2009 metų mažesnę reikšmę – tai domėjimasis savo gyvenamosios vietovės naujienomis. Šiais metais mažiau mokytojų nurodė, kad jiems „labai svarbu“ kasdien sužinoti vietines naujienas.

3. Pilietinėse veiklose dalyvaujančių mokytojų dalis yra gerokai didesnė nei pilietiškai aktyvių žmonių dalis visoje visuomenėje. Per pastaruosius metus bent vienoje pilietinėje veikloje dalyvavo 97 procentai mokytojų: apie pusė (45 proc.) jų dalyvavo 5 ir daugiau veiklų, dar 37 procentai – 3 ar 4 veiklose, likę 15 procentų – 1 ar 2 veiklose. Daugiausia Lietuvos mokytojų dalyvavo tose veiklose, kurios sutelkia ir daugiausia Lietuvos gyventojų: labdaringoje veikloje, aplinkos tvarkymo talkose ir vietos bendruomenių veikloje. Skirtumas tik tas, kad mokytojų dalis, kuri dalyvavo šiose veiklose, yra apie 2 kartus didesnė nei jose dalyvavusi visos visuomenės gyventojų dalis. Kitose pilietinėse veiklose šis santykis yra toks pat ar net didesnis.

Beveik visose tirtose pilietinėse veiklose dalyvavusių mokytojų dalis 2009 metais yra tokia pati kaip ir 2008 metais, išskyrus vieną veiklą: 2009 metų apklausoje du kartus mažesnė dalis mokytojų (14,5 proc.) nurodė dalyvavę streikuose nei 2008 metais (28 proc.). Šis skirtumas lėmė mokytojų pilietinio aktyvumo indekso sumažėjimą: 2008 metais šio indekso reikšmė buvo 75,3, o 2009 metais – 70,0.

4. 2009 metais, kaip ir 2008 metais, mokytojai turėjo daugiau pilietinės veiklos potencialo nei vidutiniškai jo yra visuomenėje. Tačiau šis mokytojų potencialas yra stipresnis vietinių bendruomenių, o ne nacionaliniame lygmenyje: mokytojų dalis, kuriai yra būdinga nuostata imtis organizuoti veiklą, jeigu iškiltų vietinės reikšmės problema, yra didesnė nei gyventojų, turinčių tokią nuostata, dalis visoje visuomenėje, tačiau telkiant žmones iškilus rimtai ekonominei ar politinei problemai nacionaliniame lygmenyje, tarp mokytojų nebūtų daugiau organizatorių nei visoje Lietuvos visuomenėje. Kita vertus, iškilus visai visuomenei rimtai ekonominei ar politinei problemai, žymiai didesnė dalis mokytojų prisidėtų prie veiklos, jeigu ją organizuotų kas nors kitas.

Dalyvavimo pilietinėse veiklose potencialo rodikliai liudija, kad per pastaruosius metus šioje srityje neįvyko reikšmingų pokyčių. 2009 metų mokytojų pilietinės veiklos potencialo indekso vidurkio reikšmė buvo 47,5. 2008 metais ši reikšmė buvo 50,1. Tačiau šio skirtumo nereikėtų skubėti interpretuoti kaip mokytojų pilietinės veiklos potencialo sumažėjimo: kiekvieno pilietinės veiklos potencialo rodiklio 2008 ir 2009 metų duomenų skirtumai yra nedideli ir išlieka statistinės paklaidos ribose.

5. 2009 metais mokytojai kaip visi Lietuvos gyventojai buvo įsitikinę, kad daugiausiai galios priimant visai visuomenei ar atskiroms jos grupėms svarbius sprendimus turi valdžios atstovai: Seimo nariai, Prezidentas. Tačiau, skirtingai nei Lietuvos gyventojai, mokytojai labiau tiki savo pačių, eilinių piliečių ir visuomeninių organizacijų galia.

Per pastaruosius metus mokytojų pilietinės įtakos vertinimas išliko nepakitęs: 2009 metų mokytojų pilietinės įtakos suvokimo indekso reikšmė yra 56,8. 2008 metais šio indekso vidutinė reikšmė buvo 53,2. Šis skirtumas yra statistinės paklaidos ribose.

6. Kaip ir 2008 metais, 2009 metais mokytojai dažniau nei visa visuomenė įžvelgė grėsmes, galinčias kilti pilietiškai aktyviam žmogui: didesnė dalis mokytojų mano, kad yra labai tikėtina ar tikėtina, kad žmogus, inicijuojantis ar aktyviai dalyvaujantis pilietinėse veiklose, prarastų darbą, būtų viešai užsipuolamas, šmeižiamas, įtarinėjamas aplinkinių veikias dėl savanaudiškų paskatų, sulauktų grasinimų susidoroti, būtų laikomas keistuoliu.

Palyginus 2009 metų mokytojų pilietinės galios tyrimo duomenis su 2008 metų duomenimis, buvo nustatytos tos pačios rizikų suvokimo pokyčių tendencijos kaip ir visoje Lietuvos visuomenėje: sumažėjo mokytojų dalis, kuri mano, kad žmogus, aktyviai dalyvaujantis pilietinėse veiklose, gali būti laikomas aplinkinių keistuoliu ar įtarinėjamas aplinkinių, jog veikia dėl savanaudiškų paskatų. Tai lėmė šios mokytojų pilietinės galios dimensijos nedidelį teigiamą pokytį: 2009 metų mokytojų pilietinės veiklos rizikų vertinimo indekso vidurkis yra 16,9, o 2008 metais šis rodiklis buvo 14,6.

LITHUANIAN SOCIETY'S AND TEACHERS' CIVIC EMPOWERMENT INDEX 2009

SUMMARY

A study of Lithuanian society's civic empowerment index was carried out for a third time in 2009, and the same study for teachers was carried out for a second time. The goal of the civic empowerment index is to determine changes in Lithuanian residents' and teachers' interest in public affairs, political and civic participation, potential for civic engagement, attitudes towards civic power, and the social climate for civic action. The annual survey reveals the development of Lithuanian civil society, and allows for the assessment of civic life, drawing attention to challenges in its development.

1. In 2009, Lithuanian society's civic empowerment was stronger than in 2007 or 2008

Lithuanians' civic empowerment index reached 35 points out of a possible 100 in 2009. Comparing these results with the 2007 value – 32.7, and the 2008 value—33.2 points, we can conclude that this year's Lithuanian residents reported higher levels of civic empowerment than they did in previous years. This difference is primarily caused by an increase in residents' participation in certain civic activities and a change in attitudes regarding whether a civically active Lithuanian would be considered strange or assumed to be acting on selfish motives.

2. In 2009, more Lithuanians participated in community activities and protest campaigns

Over the past year, 7 out of 10 Lithuanian residents participated in at least one civic activity. The civic activities that attract most of the population remain the same as in 2008. Almost half of the population is involved in charitable activities and environmental clean-up. One third of Lithuanians take part in community activities. Various other civic activities – participating in non-governmental organizations, taking part in protest campaigns, and others – attract just a tenth of the population.

Comparing the 2008 and 2009 civic engagement rates by separate activities, we see that over the past year, significantly more people participated in community activities: 29% of respondents indicated cleaning up the environment in 2008, and 46% did in 2009; similarly, 18% participated in local community activities in 2008, and the percentage grew to 33% in 2009.

In 2009, the proportion of people participating in protest campaigns also increased: in 2008 only 3% of respondents answered that they had participated in demonstrations, rallies, or pickets, and in the 2009 study, the percentage of such people almost tripled (8%).

On the other hand, Lithuanian residents participated less in some civic activities in 2009. Even though participation in charities still remains one of the most common civic activities, the proportion of those who donate to charity fell from 50% to 45% over the year. In addition, results indicate that the proportion of people who report law violations to the authorities decreased (2008 – 16%, 2009 – 10%).

3. In 2009, there was a decrease in the proportion of the population staying on the sidelines for local, economic, or political problems

The 2009 results regarding the potential of civic engagement reinforce the tendencies of the 2007 and 2008 studies. Most of the civic potential of Lithuanian society lies in local community action: almost a third (29%) of residents would start organizing to solve a problem of local concern, and another half (47%) would contribute to such activities. If society faced a serious economic or political problem, three times and seven times fewer people would start organizing to solve these problems, respectively, and about one third of the population would stay on the sidelines.

Although Lithuanian civic potential in 2009 remained similar to that measured in 2008, we see a positive trend: in 2009, there was a decrease in the proportion of residents who would choose to stay on the sidelines for a problem of local concern (in 2008—21%, in 2009—only 12%), a serious economic problem (2008—37%, 2009—24%), or a national political problem (2008—42%, 2009—32%). These reductions were matched by increases in responses that people are not sure how they would act in these situations. This shift can be interpreted as a precondition for the growth of civic potential.

4. Over the past year, there was no significant change in perceptions of civic efficacy, however, there was an increase in people's belief in the President's power to make important decisions for the whole society or separate groups

In 2009, Lithuanians' views of ordinary citizens' or grassroots organizations' power did not change. The predominating belief remains: ordinary citizens and their organizations have little or no power over decision-making that is important for society as a whole or its individual groups. The 2009 average for respondents' sense of personal influence is only 2.5 points on a 10 point scale, where 1 is "has no influence," and 10 is "has a great influence." Ordinary citizens' power was ranked at 2.8 points, and non-governmental organizations' and communities' influence was 4.9 points.

Lithuanians believe that the President, Parliament members, and political officials have the most influence in making decisions that are important for the country. These three groups were ranked with the highest power in 2007 and 2008 as well. However, one change stands out in the 2009 results: people's belief in the President's power increased (the 2008 average for the President's influence was 7.2, and 2009—8.6). Previously, people attributed more influence to Parliament members and officials. Lithuanian residents rated businessmen, media representatives, and local authorities (municipal councils and mayors) as having less influence than national authorities. Still, the influence of these groups is substantial.

5. In 2009, the public began to perceive active engagement in civic activities as somewhat less threatening

As in earlier civic empowerment studies, the 2009 results indicate that the majority of the population associates civic engagement with political and social risks. Over half of Lithuanian residents believe that it is very likely or likely that a person initiating or actively participating in civic activities can lose a job, receive death threats, be publically attacked or slandered, and be thought to be acting for selfish reasons. 4 out of 10 respondents think that it is very likely or likely that such a person will be considered strange.

Nevertheless, this dimension of civic empowerment had a positive development: a decrease in the number of people who think that it is very likely or likely that a civically active person can be considered strange in Lithuanian society

(in 2008 59% thought so, but in 2009 only 43%), or be thought to be acting for selfish reasons (in 2008 68% thought so, but in 2009 only 59%). Optimistically interpreting these results, we can hope that the image of a civically active person in passive Lithuanian society as an individual violating social norms is beginning to gradually change towards an image of an active citizen engaging in ordinary civic life.

6. In 2009, as in 2008, teachers were more civically empowered than the average Lithuanian citizen

Although in the past year teachers' civic empowerment index had no significant change (the 2008 index was 48.6, and in 2009 – 47.8), some dimensions of teachers' empowerment did change.

The proportion of teachers engaging in civic activities in 2009 was significantly greater than the proportion of civically active people in the overall population. In the last year, 97% of teachers participated in at least one civic activity. For the most part, Lithuanian teachers participated in the same types of activities as the majority of residents: charitable organizations, environmental clean-up, local community activities. The difference is that the proportion of teachers participating in these activities is about two times greater than the proportion of average citizens participating. Teachers' civic engagement in various activities remained the same in 2009 as in 2008, with one exception: in 2009, half as many teachers (14.5%) participated in strikes compared to 2008 (28%).

In 2009, as in 2008, teachers had higher civic potential than society's average. This civic potential is stronger in local communities than at the national level, and a greater percentage of teachers would start organizing activities to solve a problem of local concern than the percentage of Lithuanian residents (38% and 29%, respectively). However, if a serious economic or national political problem arose, teachers are no more likely to organize than the rest of Lithuanian society. On the other hand, in such an event, a greater proportion of teachers would contribute to activities that someone else organizes. Teachers' civic potential remained fundamentally unchanged over the past year.

In 2009, teachers' opinions of civic efficacy matched the rest of the Lithuanian population: national representatives, including Parliament members and the President, have the most power in making decisions that are important for the

nation. However, unlike the average resident, the average teacher believes more in his own, the average citizens' and non-governmental organizations' power. Still, teachers' overall ratings of civic influence remained unchanged.

As in 2008, in 2009 teachers were more likely than other residents to perceive risks associated with civic engagement: a greater proportion of teachers think that it is very likely or likely that a person initiating or actively participating in civic activities can lose a job, be publically attacked or slandered, be assumed to be acting selfishly, receive death threats, or be considered strange. Comparing the 2009 civic empowerment data with the 2008 data, the same trends emerge for teachers as for Lithuanian society as a whole: the proportion of teachers who think that a civically active person can be considered strange or assumed to be acting on selfish motives decreased.

The Civil Society Institute hired the research center "Vilmorus" to conduct the survey.

1 PRIEDAS

APKLAUSOS „PILIETINĖS GALIOS INDEKSAS“ KLAUSIMYNAS

K1. Ar Jums svarbu kasdien sužinoti šias naujienas? Tai Jums yra labai svarbu, svarbu, nesvarbu ar visiškai nesvarbu? Po vieną perskaitykite naujienų tipus.

	Labai svarbu	Svarbu	Nesvarbu	Visiškai nesvarbu	Nežino
1. Sporto naujienas	1	2	3	4	9
2. Įžymių žmonių gyvenimo naujienas	1	2	3	4	9
3. Kultūrinio gyvenimo naujienas	1	2	3	4	9
4. Politinio gyvenimo naujienas	1	2	3	4	9
5. Verslo, ekonomikos naujienas	1	2	3	4	9
6. Kriminalines, nelaimingų įvykių naujienas	1	2	3	4	9
7. Naujienas apie Jūsų gyvenamosios vietovės reikalus, bendruomenės problemas	1	2	3	4	9

K2. Įsivaizduokite, kad staiga Jums ir visai visuomenei iškilo rimta politinė problema (pvz.: Prezidentas įveda tiesioginį savo valdymą, panaikindamas Seimą). Kaip Jūs elgtumėtės tokioje situacijoje? Pasirinkite tik vieną, Jums labiausiai tinkantį, atsakymo variantą. *PERSKAITYKITE ATSAKYMŲ VARIANTUS.*

1. Imčiausi organizuoti veiklą šiai problemai spręsti
2. Sutikčiau prisidėti prie tokios veiklos
3. Laikyčiausi nuošalyje, nieko nedaryčiau
9. *Nežino*

K3. Įsivaizduokite, kad staiga Jums ir visai visuomenei iškilo rimta ekonominė problema (pvz.: valdžia žymiai padidina pajamų mokesčių gyventojams ar gerokai sumažina socialines išmokas socialiai remtiniams žmonėms). Kaip

Jūs elgtumėtės tokioje situacijoje? Pasirinkite tik vieną, Jums labiausiai tinkantį, atsakymo variantą. *PERSKAITYKITE ATSAKYMŲ VARIANTUS.*

1. Imčiausi organizuoti veiklą šiai problemai spręsti
2. Sutikčiau prisidėti prie tokios veiklos
3. Laikyčiausi nuošalyje, nieko nedaryčiau
9. *Nežino*

K4. Jums ir Jūsų aplinkos žmonėms iškilo kokia nors vietinės reikšmės problema (pvz.: šalia Jūsų gyvenamosios vietos ketinama statyti kenksmingų atliekų perdirbimo gamyklą arba įrengti sąvartyną ir pan.). Kaip Jūs elgtumėtės tokioje situacijoje? Pasirinkite tik vieną, Jums labiausiai tinkantį, atsakymo variantą. *PERSKAITYKITE ATSAKYMŲ VARIANTUS.*

1. Imčiausi organizuoti veiklą šiai problemai spręsti
2. Sutikčiau prisidėti prie tokios veiklos
3. Laikyčiausi nuošalyje, nieko nedaryčiau
9. *Nežino*

K5. Egzistuoja įvairių būdų pagerinti padėtį visuomenėje. Ar per paskutinius metus esate daręs(-i) ką nors iš čia išvardintų veiksmų? *PO VIENĄ PERSKAITYKITE VEIKSMUS.*

	Taip	Ne	Nežino
1. Kreipėtės į politiką	1	2	9
2. Kreipėtės į valstybės kontroliuojančias institucijas (policiją, mokesčių inspekciją, vaiko teisių tarnybą ir pan.) pranešdami apie įstatymų pažeidimus	1	2	9
3. Dalyvavote politinės partijos veikloje	1	2	9
4. Dalyvavote visuomeninių organizacijų, judėjimų veikloje	1	2	9
5. Neatlygintinai dalyvavote visuomeninėje ar pilietinėje kampanijoje (nešiojote ar platinote kokios nors kampanijos plakatus, ženklelius, lipdukus, skrajutes, taip pat ir internetu)	1	2	9
6. Pasirašėte peticiją (ne internetu)	1	2	9

7. Dalyvavote demonstracijoje, mitinge ar pikete	1	2	9
8. Dalyvavote streiko akcijoje	1	2	9
9. Boikotavote kokios nors firmos arba šalies produktus	1	2	9
10. Aukojote labdarai pinigų, daiktų arba kitaip parėmę asmenis ar visuomenines organizacijas	1	2	9
11. Susitikote su žurnalistais ar pats/ pati rašėte, kalbėjote visuomenės informavimo priemonėse	1	2	9
12. Kreipėtės į advokatą, teismą ar prokuratūrą viešo, kolektyvinio intereso gynimo klausimu	1	2	9
13. Siuntėte elektroniniu paštu pilietinio ar politinio pobūdžio informaciją, atsišaukimus pasirašėte internetu peticiją	1	2	9
14. Dalyvavote aplinkos tvarkymo talkose	1	2	9
15. Dalyvavote vietos bendruomenės veikloje	1	2	9

K6. Įvairios visuomenės grupės turi skirtingas galias priimant sprendimus, darančius įtaką visos visuomenės ar atskirų jos grupių gyvenimui. Įvertinkite įvairių grupių galią daryti įtaką sprendimų priėmimui naudodamiesi 10 balų skale, kur 1 reiškia „Neturi jokios įtakos“, o 10 – „Turi labai didelę įtaką“?

	Jokios įtakos --> Labai didelė įtaka									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1. Jūs asmeniškai	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2. Paprasti žmonės	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
3. Visuomeninės organizacijos, bendruomenės	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
4. Žiniasklaidos atstovai	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
5. Verslininkai	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
6. Seimo nariai	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
7. Valdininkai	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
8. Prezidentas	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
9. Seniūnai	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
10. Savivaldybių tarybos	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10

K7. Jūsų manymu, ar labai tikėtina, tikėtina, mažai tikėtina, ar visiškai netikėtina, kad gyventojai, kurie šiandien Lietuvoje inicijuoja ar aktyviai dalyvauja pilietinėse akcijose, veiklose susidurtų su šiomis problemomis. PO VIENĄ PERSKAITYKITE PROBLEMAS.

	Labai tikėtina	Tikėtina	Mažai tikėtina	Visiškai netikėtina
1. Prarastų darbą	1	2	3	4
2. Būtų laikomi aplinkinių keistuoliais	1	2	3	4
3. Galėtų būti viešai užsipuolami, šmeižiami	1	2	3	4
4. Būtų įtarinėjami aplinkinių, kad veikia dėl savanaudiškų paskatų	1	2	3	4
5. Galėtų sulaukti grasinimų susidoroti	1	2	3	4

2 PRIEDAS

KAS YRA PILIE TINĖS GALIOS INDEKSAS IR KAIP JIS PASKAI ČIUOJAMAS?

Pilietinės galios indeksą sudaro keturi matmenys: esamo pilietinio aktyvumo, potencialaus pilietinio aktyvumo, pilietinės įtakos suvokimo ir pilietinės veiklos rizikos vertinimo indeksai.

Norėdami išmatuoti visuomenės pilietines galias, visų pirma turėtume įvertinti visuomenės pilietinį aktyvumą: pažiūrėti, kaip dažnai Lietuvos žmonės imasi realios veiklos dėl bendrųjų interesų. Pilietinis aktyvumas gali pasireikšti įvairiausiomis formomis: susirūpinę visuomenine problema galime parašyti laišką Seimo nariui, pasirašyti popierinę ar elektroninę peticiją, inicijuoti demonstraciją ar tiesiog paskambinti atsakingai institucijai, pranešti apie problemą ir pareikalauti ją spręsti. Taip pat viešą problemą kartais galime išspręsti patys, nesikreipdami į valdžią, bet suorganizuodami bendruomeninę talką arba paaukodami pinigų ją sprendžiančiai organizacijai. Taigi į pilietinio aktyvumo indeksą įtraukėme ir politinio dalyvavimo formas (dalyvavimą partijose, demonstracijose), ir bendruomeninio veikimo ar socialinio solidarumo būdus (talkas, labdarą). Į šį indeksą pateko ir tokios institucionalizuotos tradicinės dalyvavimo formos kaip dalyvavimas visuomeninėje organizacijose ar judėjime, ir nauji, netradiciniai pilietinio aktyvumo būdai⁵ – internetinės pilietinės akcijos, politiškai motyvuotas prekių boikotas.

Visuomenės pilietinę galią atspindi ne tik realus, bet ir potencialus aktyvumas – nusistatymas arba pasiryžimas veikti esant svarbiam reikalui. Potencialų pilietinį aktyvumą matavome prašydami žmonių įsivaizduoti, kaip jie elgtųsi hipotetinėse situacijose, jei iškiltų rimta visos šalies politinė, ekonominė problema bei vietinė problema.

Trečiasis pilietinės galios matmuo – tai savo paties pilietinio veiksmingumo arba savo įtakos politiniams sprendimams vertinimas, kitaip tariant, pačių žmonių supratimas, kokią galią jie turi valstybėje. Šis rodiklis yra vienas svarbiausių demokratinės sistemos „sveikatos“ požymių. Kuo daugiau įtakos žmonės jaučiasi

⁵ Apie politikos mokslo populiarumą perskyrą tarp tradicinių arba konvencinių ir nekonvencinių dalyvavimo formų žr. Riekašius, R. Politinis dalyvavimas. Kn. A.Krupavičius ir A.Lukošaitis (sud.) *Lietuvos politinė sistema*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 2004, 213–242; Dalton, R.J. *Citizen Politics: Public Opinion and Political Parties in Advanced Industrial Democracies*. 2nd ed. Chatham, N.J.: Chatham House Publishers, 1996.

turį savo valstybėje, tuo demokratiškesnė yra politinė sistema ir tuo stipresnė pilietinė visuomenė. Savo ruožtu žmonių pilietinis veiksmingumas priklauso nuo dviejų dalykų. Pirma, nuo objektyvių galimybių veikti, kitaip tariant, nuo politinės ir socialinės aplinkos, kuri gali skatinti arba varžyti pilietinį aktyvumą. Antra, nuo pačių žmonių pilietinės kompetencijos – jų žinių ir gebėjimo efektyviai veikti.⁶ Konstruodami pilietinės įtakos suvokimo indeksą, siekėme įtraukti abu šiuos aspektus – išmatuoti ne tik tai, kaip žmogus vertina savo paties įtaką, bet ir tai, kaip jis vertina aplinką. Todėl respondentų klausėme ne tik apie tai, kokią įtaką jie asmeniškai turi priimant visuomenei svarbius sprendimus, bet ir apie tai, kokią įtaką, jų manymu, turi kiti paprasti žmonės ir visuomeninės organizacijos. Tai leido pamatyti ne tik, ar žmogus pats jaučiasi kompetentingas dalyvauti sprendimų priėmimo procese, bet ir kaip jis vertina Lietuvos politinės sistemos atvirumą, valdžios jautrumą visuomenės reikalavimams, galimybes paprastam žmogui ar visuomeninei organizacijai paveikti valdymą.

Galiausiai ketvirtasis pilietinės galios matmuo – pilietinės veiklos rizikos vertinimas – matuoja ne žmogaus nusiteikimą ar gebėjimą veikti, bet socialinės aplinkos vertinimą. Šis rodiklis rodo, kaip saugiai žmonės jaučiasi savoje šalyje, ar jie jaučiasi laisvi pilietiškai veikti, ar jų veikla palaikoma bendrapiliečių. Nors Lietuvoje pilietinio veikimo teisė įtvirtinta Konstitucijoje ir ginama įstatymų, suvaržymai ir grėsmės pilietiškai aktyviems žmonėms gali kilti dėl nusistovėjusių visuomeninių normų ir praktikų. Knygoje „Neatrasta galia“ pateiktame Lietuvos pilietinės visuomenės tyrime pastebima, jog Lietuvoje pilietinis aktyvumas dažnai laikomas nukrypimu nuo normos, o žmonės, dalyvaujantys pilietinėse veiklose, laikomi keistuoliais arba įtarinėjami turintys savanaudiškų interesų⁷. Tokia situacija atspindi labai pavojingą visuomenės būklę, kai ji pati ne skatina, bet smukdo pilietinį aktyvumą. Be to, pilietinė veikla gali būti varžoma tikslingai – tokiais priemonėmis, nuo kurių žmonėms sunku apsisaugoti, – grasinimais ar išmetant iš darbo. Kuo daugiau tokių grėsmių dėl pilietinės veiklos jaučia žmonės, tuo prastesnė terpė pilietinei veiklai, tuo mažesnė žmonių pilietinė galia. Ir prie-

⁶ Apie skirtumą tarp vidinio ir išorinio politinio veiksmingumo žr. Craig, S., Niemi, R., Silver, G. *Political Efficacy and Trust: A Report on the NES Pilot Study Items*. *Political Behavior*, 1990, 12(3): 289–314.

⁷ R.Žiliukaitė, A. Ramonaitė, L.Nevinskaitė, V.Beresnevičiūtė, I. Vinogradnaitė. *Neatrasta galia: Lietuvos pilietinės visuomenės žemėlapis*. Vilnius: Pilietinės visuomenės institutas, Versus Aureus. 2006

šingai, kuo tokių grėsmių žmonės jaučia mažiau, tuo palankesnė pilietinei veiklai socialinė aplinka, tuo didesni pilietinės galios resursai.

Aptariant kitus Lietuvos visuomenės pilietinės galios tyrimo metodikos aspektus, dera nurodyti dar tris dalykus. Pirma, Pilietinės galios indeksas skaičiuojamas naudojant reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos duomenis. Kiekvieną iš nurodytų pilietinės visuomenės matmenų būtų galima tirti ir kitais metodais: stebint pilietines gyventojų iniciatyvas, atliekant ekspertų apklausas, apibendrinant įvairių valstybinių institucijų ar nevyriausybinių organizacijų kaupiamus statistinius duomenis ir kitaip. Informacija, surinkta derinant skirtingus metodus, būtų visapusiškesnė ir išsamesnė. Tačiau toks tyrimas reikalautų didelių laiko, žmoniškųjų ir finansinių išteklių, ir sunkiai galėtų būti įgyvendinamas kasmet. Tuo tarpu mūsų tikslas buvo sukurti tyrimo metodiką, kuri, pirmiausia, patikimai rodytų vykstančius Lietuvos visuomenės pilietinės galios pokyčius, kita vertus, leistų tyrimą kasmet pakartoti. Tam tinkamiausia reprezentatyvi gyventojų apklausa. Todėl Pilietinės galios indekso kūrimui ir pasirinkome šį metodą.

Antra, apibrėždami matmenis ir rodiklius, savęs klausėme, kokie rodikliai turėtų būti įtraukti, kad jie atskleistų pokyčius, galinčius įvykti per trumpą vienerių metų laikotarpį. Ralfas Dahrendorf'as, apmąstydamas socialines ir politines transformacijas pokomunistinėse šalyse, atkreipė dėmesį į tai, kad pilietinės visuomenės laikrodis sukasi lėčiausiai: įstatymai gali būti sukurti ir priimti greičiausiai, ekonominių ir politinių reformų įgyvendinimas užtrunka ilgiau, dar ilgesnio laiko reikia pilietinės visuomenės raidai, nes ji reikalauja giluminių visuomenės kultūros pokyčių. Todėl kurdami Pilietinės galios indekso metodiką, į šio indekso matmenis neįtraukėme rodiklių, kurie tiesiogiai matuotų gyventojų vertybines nuostatas, pavyzdžiui, solidarumą, palankumą demokratiniam ar autoritariniam režimui ir panašiai. Nuo 1990 metų atliekami Lietuvos gyventojų socialinių ir politinių vertybių tyrimai rodo, kad šios vertybės kinta labai lėtai. Tad įtraukus jų rodiklius į kasmet matuojamą visuomenės pilietinę galią vargiai būtų galima tikėtis kokių nors reikšmingų pokyčių. Kitaip yra su gyventojų pilietiniu aktyvumu, nuostatomis imtis pilietinių veiklų, pilietinės įtakos suvokimu ar rizikų vertinimu. Pavyzdžiui, pastaraisiais metais išpopuliarėjo labdaros akcijos, kai gyventojai gali paaukoti nedidelę pinigų sumą paskambinę telefonu ar įsigiję akcijos prekių paruošus. Atsiradus tokių akcijų pasiūlai, gyventojai labdaringoje veikloje ėmė dalyvauti daug dažniau. Kitas pavyzdys – prieš kelis metus prasidėjęs kaimiškųjų

bendruomenių sąjūdis paskatino kaimiškųjų vietovių gyventojų dalyvavimo bendruomeninėse veiklose augimą, jų nuostatų į šią veiklą pokyčius.

Trečia, vienas sudėtingiausių klausimų kuriant tyrimo metodiką buvo tai, kaip sujungti anksčiau įvardintų keturių pilietinės visuomenės matmenų rodiklius į vieną pilietinės galios indeksą, kuris rodytų ne idealizuotą, bet iš tiesų Lietuvos visuomenėje įmanomą žmonių pilietinio angažuotumo lygį. Pilietinės visuomenės indeksas buvo konstruojamas dviem etapais. Pirmiausia, kiekvieno tirtu matmens rodikliai buvo sujungti į pilietinio aktyvumo, potencialaus pilietinio aktyvumo, pilietinės įtakos suvokimo ir pilietinės veiklos rizikos vertinimo indeksus. Paskui šie indeksai buvo standartizuoti ir sujungti į bendrą pilietinės galios indeksą. Verta šiek tiek išsamiau aptarti šių indeksų kūrimo kriterijus.

Tiriant esamą gyventojų pilietinį aktyvumą apklausoje respondentams buvo pateiktas penkiolikos įvairių pilietinių veiklų sąrašas ir paprašyta nurodyti, kurioje ar kuriose iš šių veiklų jie dalyvavo per pastaruosius metus. Kurdami esamo pilietinio aktyvumo indeksą turėjome nustatyti, keliose veiklose pilietiška aktyvus žmogus pajėgtų sudalyvauti per vienerius metus. Akivaizdu, kad dalyvavimas visose penkiolikoje tirtų veiklų yra sunkiai įmanomas, nes daugumos žmonių laiko ir energijos ištekliai, kuriuos jie gali skirti bendruomeninei ar politinei veiklai, yra riboti. Tačiau realu, kad pilietiška aktyvus žmogus per metus būtų sudalyvavęs penkiose skirtingose pilietinėse veiklose: ši riba ir buvo pasirinkta kaip maksimali esamo pilietinio žmonių aktyvumo riba.

Matuojant gyventojų potencialų pilietinį aktyvumą – jų nuostatas imtis veiklos tam tikrose situacijose, buvo naudojama trijų reikšmių skalė, atskleidžianti skirtingą pilietinio angažuotumo lygį: kilus tam tikrai visuomeninei problemai, žmogus gali arba pats imtis organizuoti veiklą šiai problemai spręsti, arba prisidėti prie kitų organizuojamos veiklos, arba likti nuošalėje. Taigi kuriant potencialaus pilietinio aktyvumo indeksą, buvo atsižvelgta ne tik į nuostatų kryptį, bet ir į jų intensyvumą: didžiausia šio indekso reikšmė rodo žmonių nuostatą imtis organizuoti pilietinę veiklą, o mažiausia indekso reikšmė, atvirkščiai, rodo, kad žmonėms yra būdinga nuostata likti nuošalėje, nesvarbu, kokia problema yra iškilusi šaliai ar bendruomenei.

Kurdami pilietinės įtakos indeksą naudojome tris rodiklius: kaip žmonės vertina savo pačių įtaką sprendimams, paveikiantiems visos visuomenės ar atskirų jos grupių gyvenimą, kaip jie vertina kitų eilinių piliečių įtaką tokiems sprendimams ir kaip vertina visuomeninių organizacijų ir judėjimų įtaką. Apklausoje visiems

trims rodikliams buvo taikoma 10 balų skalė, kurioje 1 reiškia „neturi jokios įtakos“, o 10 – „turi labai didelę įtaką“. Būtina atkreipti dėmesį, kad retas žmogus, pripažįstantis eilinių piliečių ar jų organizacijų dalyvavimo priimant svarbius sprendimus reikšmę, vertintų savo paties ar kitų piliečių įtaką 9 ar 10 balų: politikos lauke eiliniai piliečiai nėra vieninteliai žaidėjai. Todėl vertinant jų galią šiame lauke verta atsižvelgti ir į kitų žaidėjų vaidmenį – šalies ir vietinės valdžios institucijų, verslo organizacijų. Savo ruožtu tai, kad žmonės šioje skalėje savo pačių ir kitų piliečių įtaką vertina tik 3, 4 ar 5 balais, neturėtų būti vienareikšmiškai apibūdinta kaip pilietinės negalios rodiklis. Net ir toks vertinimas rodo, kad žmonės mato tam tikrą eilinių piliečių indėlį į šalies valdymą. Į šią aplinkybę buvo atsižvelgta kuriant pilietinės įtakos indeksą: respondentų atsakymai sugrupuoti taip, kad jie, viena vertus, atskleistų skirtumus tarp žmonių, skirtingai vertinančių piliečių ir jų organizacijų galią, kita vertus, dėl pagrįstai santūrių piliečių įtakos vertinimų nenusvertų šio indekso pilietinės negalios pusėn.

Paskutinis iš keturių indeksų – pilietinės veiklos rizikos vertinimo indeksas – rodo, kokia dalis gyventojų mano, kad yra tikėtina, jog žmonės, aktyviai dalyvaujantys pilietinėse veiklose, gali dėl to asmeniškai nukentėti: prarasti darbą, būti aplinkinių laikomi keistuoliais, įtarti veikiantys dėl savanaudiškų paskatų, viešai užsipulti ir apšmeižti, sulaukti grasinimų susidoroti. Maksimali indekso reikšmė rodo gyventojų nuostatą, kad visiškai netikėtina, jog žmogus, aktyviai dalyvaujantis pilietinėse veiklose, patirtų žalą kuriuo nors iš nurodytų penkių aspektų, minimali reikšmė – priešingą nuostatą, kad tikėtina, jog dėl savo pilietinės veiklos žmogus rizikuoja nukentėti visais nurodytais aspektais.

Keturi indeksai – pilietinio aktyvumo, potencialaus pilietinio aktyvumo, pilietinės įtakos suvokimo ir pilietinės veiklos rizikos vertinimo – prieš sujungiant juos vieną Pilietinės galios indeksą buvo standartizuoti: kiekvienas jų gali įgyti reikšmes nuo 0 iki 100 balų. Kuo mažesnė reikšmė, tuo mažiau pilietinės galios žmonės turi analizuojamu aspektu, kuo didesnė – tuo jų pilietinė galia analizuojamu aspektu didesnė. Iš šių standartizuotų indeksų buvo sukurtas bendras visuomenės Pilietinės galios indeksas, kuris taip pat įgyja reikšmes nuo 0 iki 100 balų: 0 reiškia, kad gyventojai visiškai neturi pilietinės galios, o 100 – kad visuomenei būdinga stipri pilietinė galia. Pabrėžtina, kad aukščiausia Pilietinės galios indekso reikšmė – 100 balų – nurodo ne idealią, tikrovėje neįmanomą visuomenės pilietinę galią, bet pasiekiamą pilietinės visuomenės būklę.

3 PRIEDAS

INFORMACIJA APIE APKLAUSAS

Skaičiuojant Lietuvos visuomenės pilietinės galios indeksą ir mokytojų pilietinės galios indeksą naudoti reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos ir reprezentatyvios Lietuvos mokytojų apklausos duomenys.

2009 metais reprezentatyvias Lietuvos gyventojų ir mokytojų apklausas atliko Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centras „Vilmorus“. Lietuvos gyventojų ir mokytojų apklausose buvo naudojamas tas pats klausimynas, kuris yra pateiktas šios ataskaitos 1 priede.

1. Informacija apie reprezentatyvią Lietuvos gyventojų apklausą

Tyrimo laikas: 2009 m. lapkričio 5–10 d. ir 2009 m. gruodžio 2–7 d.

Respondentų skaičius: N = 1007

Tyrimo objektas: 15 metų ir vyresni Lietuvos gyventojai

Apklaustos būdas: interviu respondento namuose

Atrankos metodas: daugiapakopė, tikimybinė atranka. Respondentų atranka parengta taip, kad kiekvienas Lietuvos gyventojas turėtų vienodą tikimybę būti apklaustas.

Apklausa vyko: Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje, Marijampolėje, Alytaus, Šakių, Pakruojo, Šilutės, Utenos, Tauragės, Telšių, Rokiškio, Švenčionių, Jonavos, Raseinių, Prienų, Mažeikių, Visagino ir Ukmergės rajonuose. Tyrimas vyko 23 miestuose ir 56 kaimuose.

Kokybės kontrolė: Interviuotojų skyrius patikrino 10% interviuotojų darbo.

2. Informacija apie reprezentatyvią Lietuvos mokytojų apklausą

Apklaustos metodas: asmeninis interviu

Atranka: atsitiktinė atranka

Atrinkta mokyklų: 86

Apklausta mokytojų: 408

Apklausa atlikta: 2009 m. lapkričio 20 – gruodžio 10 dienomis

Interviuotojų skaičius: 48

Kokybės kontrolė: Interviuotojų skyrius patikrino 10% interviuotojų darbo.

PILIE TINĖS GALIOS INDEKSAS
2009 metai

Išleido VšĮ „Pilietinės visuomenės institutas“

Didžioji g. 5, LT-01128 Vilnius, Lietuva

Tel. 8 5 231 46 78, faks. 8 5 262 31 57

www.civitas.lt, civitas@civitas.lt